

MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR PATAI JÓZSEF * XXIII. ÉVFOLYAM, 1933 MÁJUS

KISS ARNOLD: AZ IGÉRET FÖLDJE (SEBUOT 5693)

A halhatatlanság márványából kifaragott a Mózes alakja a Sinájhegyén, amikor az Isten örök igéi a kőtáblákra szállnak, s ő viszi lefelé a vállán, mint két apokaliptikus, múlhatatlan jövődőkbe szálló sólyomszárnyát, a két táblát.

Viszi lefelé a völgybe, emberek tülekedésébe a hegyek írását, az isteni magasságok lángját. Arcán a megdicsőülés ragyogása, a jövődő emberiségbe vetett hitnek fenséges glóriája.

De lejtőn lép lefelé. Messziről feléje kavarog a hét-köznapiak zivaja, az emberi elvakultság és gonosz indulatok pokoli förtelme.

Az Isten jön lefelé a hegyről, s az állat az emberben várja odalenn a mélységben.

S amikor az Isten embere látja a hegy gerincéről az állat-emberek süllyedését, hallania kell rikoltó szenvedélyeik őrvongását, paráznságaik káromlásait: rettenetes zuhanás robajlik a lelke mélyén, ideálok, remények törnek össze, arcáról menekül a fénynek glóriája, a két kőtábla, a két villanószárnyú sólyom két, mázsasúlyú teherré válik a vállá fölött, nem bírja tovább, eldobja magától az eddig édes és szent terhet, a két kőtábla szilánkra zúzva hever a hegynek alján... Hiába jöttem én ezekhez. Hiába hozom én ezeknek az Isten írását. Az Isten és az állat harcában az emberért, az állat győzött. Hiába álmodom én az ígért országot, az embernek nem pálma és cédrus kell...

És mégis föl megy Mózes másodszor is a hegyomra. Az Isten másodszor is a vállára teszi az örök ideálok halhatatlan kőtábláit, lehozza azokat újra az emberek közé, kigyullad fáradt szemeiben újra az Istennek próféta tüze, arcán a letörülhetetlen glóriáknak fénye.

Ő maga nem látja meg az ígért országot, az isteni vétés aratását meg nem érheti.

Csak egy titkos, bódító illatú reménység, egy rejtelmes isteni biztatás bontogatja szárnyait a fájdalmas csatlakozásoktól meggyötört szíve mélyén: *az ígért országán túl, messze túl van még egy másik ígért földje is.* Oda el fog jutni valamikor...

Vállainkra, Izrael vállaira adta az Isten ősidők magaslatain az ő világoknak üzenő mennyei kőtábláit. Az emberiség Mózeseivé tett meg bennünket. A kőtábláinkba bevéssetten: igazság, emberség, erkölcs, szeretet. A kőtábláinkat minden emberek szent örökségévé adta az Isten. Magunknak semmi egyebet földi javakból nem kívántunk: csak egy kicsiny földrészt az apák ősi örökében, ahol emberhez méltó nyugalomban, verejtékes homlokkal hár, élhessünk hivatásunknak.

S botorkáltunk a reánk rakott isteni üzenetekkel lefelé a hegyomról, az emberek közé. Az apák földje nem

lehetett sokáig a zavartalan birtokunk. Összetörték a templomunkat, széjjelzúzták a földi nyugalomunkat.

Talán magunk is sokszor méltatlanokká váltunk az Isten üzeneteinek a hordozására. Egy pokolszilánkja a pusztai hálványhajlongó Izraelnek a lelkünkbe szorult. De hallatlan és halhatatlan megpróbáltatások tűzkatlanában mégis mi adtunk prófétákat a világnak, zsoltárokat az emberiségnek, apostolokat a népeknek, nagy gondolkozókat és nagy hárfásokat a földnek. Előbbre vittük a világot. Mózeseivé lettünk a föld népeinek.

S vittük, vittük lelkendezve lefelé a völgybe az Isten írását. És százszor és százszor az volt a végzetünk: lenn a mélységben hálvány-fertőzés, gyűlölet-örvongés, sátánok tánca, fajok egymásra támadása.

Hányszor lett sorsunk a Mózes mesterünk végzete: ledobni a vállainkról azt az isteni terhet, a mi kőtábláinkat. Nem ezeknek való! Nem állati paták taposására termett. Kihullott ájultan a kezeinkből, széjjelzúzódott a völgymélységek alantasságaiban.

És újra, meg újra visszavánszorogtunk a hegy fokára. Újra, meg újra megvéste számunkra az Isten a mi halhatatlan kőtábláink üzeneteit. Újra belésikoltottuk a világba: emberiség, igazság, szeretet...

És ha nem akarták meghallani a mi sikító szavunkat, ha százszor is rátapostak a mi kőtábláinkra és ha újra meg újra kétségbe akarják is vonni mindazt az értéket, amit a kőtábláink szellemével tudományban, művészetben, országokat fölvirágoztató munkásságban, halhatatlanságra alkottunk: Mózes mesterünk tanít meg bennünket hinni az isteni írásunk föltámadásában.

S mikor kergető indulat hajtja az Isten népét az ígért országa felé, a mi minden testvéri szeretetünk azok felé száll, akik hontalan keserűségben dolgoznak azon, hogy végre valahára legyen egy szent földrész, ahol az embertelenség űzöttjei megpihenhessenek, ahol a hajszolt zsidó lélek nyugvóhelyet talál.

Vállainkra vesszük újra a Sináj villámban, tűzben született szent terhét. Összetörték, de mi halálig, halálon túl föl nem adjuk az egykori győzelmébe vetett hitünket. Magunk tán nem láthatjuk meg az ígért földjét, de jönni fog, jönni kell kornak, amikor meghal az állat az emberben.

Halljuk a sejtelmes, messiási szózatot az összetiport sziveink mélyén: *az ígért országán túl, messze túl van még egy másik ígért földje is.*

Prófétaálmodók országa. Szent birodalom. Ahol a kőtáblák föltámadnak. Ahol emberré lesz a most még csak embernek csúfolt állat. Ahol minden szemben kigyullad majd a Sináj lángja halhatatlanul, hervadhatatlanul.

Siegmunt Menkés: A tóra — Die Thora

Copyright by Franz Hanfstaengl Munich

A Mult és Jövő 1933 májusi műmelléklete

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

*Ziegmunt Menkés (Párizs): Paraszt hegedűvel
Bauer mit Geige*

*Ziegmunt Menkés (Párizs): Az énekesnő
Die Sängerin*

*Ziegmunt Menkés (Párizs): Komédiások
Komödianten*

*Ziegmunt Menkés (Párizs): Sátoros ünnepi áhítat
Sukothandacht*

BÁLINT REZSŐ (PÁRIZS): ZIEGMUNT MENKÉS

Mint a legtöbb Párizsban élő lengyel zsidó művész életének külső kerete, Ziegmunt Menkés életrajza is pársorba foglalható. Menkés ezt Teriadenak* róla írt könyvében a következőkben mondja el: „Lengyelországban, Lwówban (Lemberg) az 1896. évben születtem. 1918-ban a krakkói szépművészeti akadémiára iratkoztam, ahol egy évet töltöttem. Talán az itt látott német illusztrált művészeti lapok adták az impulzust, hogy Berlinbe menjek. Egy évig tartózkodtam Berlinben, míg megértettem, hogy tulajdonképpen Párizsba kell mennem. 1923-ban érkeztem először Párizsba és egyévi keserves tartózkodás után vissza kellett térnem Lengyelországha. Ugyanezen évben azonban újra visszatértem Párizsba, most már azzal a konok elhatározással, hogy „je revins à Paris et cette fois pour y rester à tout prix. (Visszatérek Párizsba és ez alkalommal „minden áron“ maradok.)

Tíz éve ennek a „minden áron“ elhatározásának. Milyen érzések hevíthették Menkés-t, hogy a végeláthatatlan nélkülözések ellenére tartott célja felé. Talán az olasz zsidó származású Amedeo Modigliani története, akinek regénybe illő élete megrázó drámaisággal zárult — pár nappal kórházbavonulása előtt szállás hiányában az ucca kövén aludt — az élettől mindössze annyit kapott, hogy halála előtt pár órát ágyban tölthetett.

Az ilyen példák nem igen hevíthetik az ifjú művész lelkét. Talán az, hogy alig egy évvel Modigliani halála

* E. Teriade: Menkés. Éditions „Le Triangle“ Paris.

Ziegmunt Menkés (Párizs): Önarckép — Selbsporträt

után műveit a „műértők“ százezrekre értékelték. Olyan epizódok ezek a történetek a vérbeli művész szemében, amelyeket sem önmagában, sem mások életében meg sem lát. Mintha ösztönösen érezné, hogy rajta kívül álló társadalmi problémák ezek, melyek megoldása másokra tartozik.

A művész csak egyet érez: azt, hogy gazdagnak született. Gazdagnak, akinek fölöslege örök ajándékozási kedvre hevíti. Mágikus erők ezek. Hihetetlen — a folyton ismétlődő példák illusztrálják —: ebből az erőből táplálkozik.

*

Menkés ehhez a művésztipushoz tartozik. Művészete ezenkívül sajátosságosan túlhevült optimizmusról tanuskodik. Képei határtalan örömtől, telítettségtől tornyosulnak. Képei között piros szőlőérés idejében érezzük magunkat, ó-arany és vörösek csordulásig gazdag nedvében. Az érett terméstől mámoros alak lépeget felénk, édes illatoktól, drága terhektől megrakottan. Menkés ez a boldog ember. Egy leánykát mutat, fölfelé tartott kezében szőlőfürttel. Egy ablakból kinyúló nőalak, kövérre fokozott gyümölcs között. Nő és gyümölcs — mintegy visszatérő leitmotivban — erőteljes hangsúlyozásokban. Ilyen szétáradó kedvvel, ennyi mohósággal csak az tud hírt adni érzéseiről, akinek ereiben a szüret édes túlsága lüktet.

Menkés képei azt a hatást keltik, mintha ideje sem volna, hogy *befejezze* őket. Mintha valami *egészről* a legelején akarna bizonyosságot adni. Ez az *egész* a kép festői elgondolása. Csak pár hangsúlyos vonallal, szétterjedő, nagy foltokkal vetíti föl a képet jelentő formákat. Azon túl színek ellentéte, fokozása lüktetnek a tulajdonképpeni festői kifejezés felé. Menkés színeit érzéki túlfűtöttség hatja át. Kontúrjai az izzulásig feszült fokozást hatványozzák. Egy távoli szín-émlék csillan át képein: Rubens-piros. Ennek a pirosnak az áttetszése tipikusan egyéni, szuggesztív melegséggel ömlik el képein. Ha gátat emelne szín-érzéseinek, vízióinak, bizonyára *befejezettebb* képeket alkotna. Rendkívüli készülsége minden bizonyosságot megad erre.

Menkés festői célzatosságát tájképei, csendéletei magyarázzák. Gyümölcs, virág, tájkép: a nyugtalan lobogás atmoszférájában élnek. Ezt az ekzaltáltságot viszi át többi képeire, akár clown-okat, aktokat vagy — zsidó motívumokat ábrázol. Zsidó tárgyúakat: a Tórát tartó tömeget, fiatal talmudistákat az Írással, vagy zsidó fejeket: mintha egy nagy tömegbe fogott, tikkadt melegtől fűtött pompázó virágcsokrot mutatna. Nem biblikus témák izgatják festői képzeletét. Mégis a belső öröm, meggyőződés kényszere az, mikor a zsidó témaszerűség felé fordul.

Menkés festői előadása minden kötöttségtől fölszabadultan szárnyal. Nem tart rokonságot a stílusreformáló törekvésekkel. Temperamentuma, festői ösztönössége — egész lényét átható lírája más tájak felé irányítja. A fiatal Menkés a világ művész-országútján, a Montparnasse-on, elfogulatlan szemekkel, tiszta lélekkel érzi az életet. Csak egy nyugtalanságot ismer: ami belülről fűti. Minden körülötte történő szikrázás csak alkalom nála, hogy ezt a belső nyugtalanságot kifejezze.

A „minden áron“ Párizsba kíváncszó Menkés művészi nyugtalanságát mai kiérettségében már bizonyos meggyőződés is izgatja. A Tórát fölmutató tömegével művészi képességein kívül igazi arcát akarta megmutatni.

Rombach-utcai templom

Pesti zsidó elemi iskola Erdemlapja — Ehrenkarte der Pester Judenschule

Z. ROSENTHAL: A KOCSMÁROS (JIDDIS LEGENDA)

I.

Messzi, messzi, az országút mentén egy híd közelében valamikor régesrégén egy kocsmá állott. A kocsmában egy zsidó lakott a feleségével. Gyermeük nem volt. A kocsmáros végtelenül gazdag volt, a szekrényei tömve voltak arannyal, de nagyon fukar volt és kegyetlen lélek lakozott benne. Ha valaki arra vetődött és enni akart nála, vagy szállást kért éjszakára, azt követelte, hogy először fizessen és ha a jövevénynek nem volt pénze, keményen ráívalt:

— Takarodjon a házamból!

Egyszer, egy téli éjen, borzalmas vihar közepette egy rongyos ruhákba öltözött, szegény öreg vonszolta beteg testét a csikorgó hóban. Ment, ment és lépésről lépésre érezte, hogy az ereje ellankad és már összeesik. A fagy és az éles szél égették a csontjait. S amint így botorkált, a távolban világosságot látott. Erre kissé megkönnyebbült és abba az irányba indult, ahonnan a gyér fény áradt. Közelebb érve látta, hogy a világosság egy kocsmából szűrődik ki. Még közelebb ment és az ablakon át egy zsidó arcot pillantott meg. Nagyon megörült és így hálálkodott magában:

— Köszönöm neked Istenem, hogy egy zsidó házhoz vezettél.

Nagynehezen elvergődött a kocsmáig. Lerázta magáról a havat és bekopogott az ablakon.

— Ki az?

— Ne féljen! Egy zsidó, egy vándor zsidó.

— Mit akar?

— Szállást akarok éjszakára.

— No, és van pénze, hogy megfizesse a szállást?

— kérdezte a kocsmáros az ablak felé fordulva.

Az öreg reszketett a hidegtől. Könnyek gyűltek a szemébe és szégyenkezve mondta:

— Pénzem nincs, szegény ember vagyok.

— Ha szegény ember és nincs pénze, akkor aludjon odakünn.

— Nagyon kérem, legalább egy órára engedjen be a házba, hogy megmelegedjek és legyen erőm tovább menni.

— Hátha elkotródna már innen, öregem! — hangzott ismét a kocsmáros dühös kiáltása.

A szegény ember könyörögni kezdett és sírva kérte, hogy engedje be a meleg szobába.

Amint a kocsmáros meghallotta az öreg sírását, erősen megzörgette az ablakot és azt mondta:

— Tudja meg, ha még egyszer hallani fogom a hangját, kimegyek és egy vödör vizet öntök a nyakába.

Az öreg nagyon megijedt és elfojtotta a könnyeit, mert félt, hogy a kocsmáros beváltja a fenyegetését és egy vödör vizet önt a nyakába. Leült a földre és halkan zokogott. Hulltak a könnyei, de csak csendesen sírdogált. Így ült és sírt. A keze meggémbere-

dett és ereiben megdermedt a vér a kegyetlen hidegtől. Alig bírta már mozgatni a tagjait, úgy átjárta a fagy és a csípős szél. S amint így ült és sírt, hirtelen gyöngeséget érzett a szíve körül, nagyon elgyengült és elszenderedett. Elszenderedett és azt álmodta, hogy anyja — aki már harminchat éve halott — él. Ő egy hóból készült fehér ágyon fekszik, fehér párnákkal a feje alatt, fehér dunyhával betakarva, fehér halott-ingbe öltözve, fehér sapkával a fején s az egész szoba hóból van építve, de mégis kellemes, meleg. Az anyja mellette áll és azt mondja:

— Ne sírj gyermekem, miért sírsz? Miért okoz nekem fájdalmat? Isten megkönyörül rajtad és ezentúl már itt fogsz lakni. Eleget hánykolódtál az országúton, elég volt már a bolyongásból. Pihentesd meg öreg csontjaidat. Mindjárt hallani fogod a jámborok szépen csengő zsoltár-énekét. Látod mindezeket, akik itt ülnek körülötted és a szárnyuk olyan fehér, mint a hó? — Ezek angyalok, jó angyalok, akik nem tűrik az emberek szenvedését.

Széjjelnéz és látja, hogy egy feketébe öltözött, sötét alak áll előtte. Az arcában két égő szem villog, a fején szarvak vannak, a körmei kifent kardok és a szája, jaj, a szája!... a szájában a fogak éles kések és a lehellete tüzet okád.

— Jaj, anyám! Itt van a kocsmáros! — kiáltotta rémülten. — Nem enged be, én fázom, anyám! Hideg van, nagyon fázom!

— Nyugodj meg, gyermekem — mondta az anya. — Isten mindent lát és nem hagyja megtorlatlanul a gonoszszágot. Egy év múlva a kocsmára kigyullad, a kocsmáros koldusbotra jut s egy félévre rá megöli magát. A lelke ég és föld között fog lebegni és fájdalmában vergődni fog a kocsmára romjain...

*

Reggel a szegény vándort fagyva találták a kocsmáros háza előtt. A városba vitték s a zsidó temetőbe temették.

II.

Éppen tíz év elteltével, ugyanazon éjjel, amikor a kocsmáros felakasztotta magát, egy zsidó árendás hazafelé hajtott a városhól. Nyáridőben estefelé történt. A nap alászállt, a levegő friss volt és illatos s a mezőket a zöld növények bársonya takarta.

Az árendás a szekeren ült és hajtotta a lovat. Amikor felfelé mentek a hegyre, lassította az iramot, hogy aztán annál gyorsabban hajtson a síma úton. Felkapaszkodott a hegyre, aztán leereszkedett a másik oldalon. Mikor a hegy túlsó oldalára ért, megcséreltette az ostort, hogy mihamarabb átvágjon a hídon. Arra számított, hogy mikor átjut a hídon, balra fordul és onnan már egyenes út vezet a faluba.

Telihold volt. A hold úgy megvilágította az éjszakát, mintha nappal lenne. Az árendás még jobban gyorsította a menetet, a híd már csak húsz-harminc lépésre volt tőle. A ló erős, bírja a tempót. Már-már a hídnál van. Csak át kell vágjon rajta. Az ostor pattogott s a ló gyorsan szedte a lábát. A híd ott állt a szeme előtt. Hajtott, hajtott, de még min-

dig nem jutott túl rajta. Mi ez? Ha sötét lenne, azt hinné, hogy letért az útról és eltévedt, de most, amikor a holdnak olyan fénye van, hogy olvasni lehet mellette és az utat úgy ismeri, mint a tíz ujját...

Ismét elővette az ostort s a ló úgy vágatott, hogy megizzadt bele. Ott volt a hídnál. Csak át kell vágjon rajta — és íme, még mindig a hídnál van. Hajtott, hajtott, a ló már alig lélegzett és amint feltekintett — még mindig a hídnál volt.

A hold már messzi volt és majdnem bevégezte éjszakai sétáját. Későre járt az idő. A ló erőtlennül haktatott, alig bírt állni a lábán. Futott szegény és megszakadásig erőlködve húzta a szekeret.

Az árendás leszállt, hogy könnyítse a ló terhét és hátulról tolta a szekeret. Látta és érezte, hogy mindig előbbre és előbbre halad, de amint feltekintett — még mindig nem jutott túl a hídon. Megállította kissé a lovat. Széjjelnézett, de nem látott senkit.

A közelben egy folyó volt és onnan hallatszott a békák kuruttyolása. A mezők felé fordult, hátha ott meglát valakit, de nem látott senkit. Kissé megriasztotta az egyedüllét tudata, de erőt vett magán és újra az ostorhoz folyamodott. Hajtott egy félórát, egy órát, mindig előbbre és előbbre, de amint feltekintett — még mindig a hídnál volt. Ismét leállította a lovat és széjjelnézett, de nem látott senkit. A ló elé ment és látta, hogy nehezen lélegzik s a szemei kidülledtek. Ekkor kimondhatatlan félelem fogta el. Egyedül van az országúton, kívül nincs a közelben egy lélek sem, még egy kutya ugatását sem hallani... Csend, halotti csend köröskörül...

Egész éjjel fáradozott, hajtott és hajtott, de amint széjjelnézett — még mindig a hídnál volt...

Csak nagyon későn, amikor már virradni kezdett, hirtelen előugrott a kerekek közül egy bárány — egy fehér bárány nagy, értelmes emberi szemekkel és egy kis hegyes szakállal. Összeapta a két elülső lábát és olyan nevetésbe tört ki, hogy ott helyben meg lehetett halni az ijedtségtől. Ugrándozott, néhányszor megfordult és aztán eltűnt.

Az árendás némán állott és nem tudta, hogy mi van vele. A ló, amint meghallotta a különös nevetést, felágaskodott és hangosan nyert...

Így állott az árendás vagy egy félórát a szekér mellett, amíg magához tért. S amint magához tért, felült a szekérre, kezébe vette az ostort és áthajtott a hídon. Amikor túl volt a hídon, hálaimát mondott és a nagy örömtől majd hogy sírva fakadt. Aztán továbbhajtatott, egyenesen a faluba.

*

És ez a fehér bárány, a nagy értelmes emberi szemekkel a kocsmáros volt. A lelke ég és föld között lebegett és nem talált nyugalmat. Éjenként ott vergődött a kocsmára romjain. És minden tíz évben, azon éjjel, amikor felakasztotta magát, kutya, borjú, vagy bárány alakját öltötte magára s a hídnál elállta az utat és zokogva könyörgött:

— Engedjetek be... engedjetek be...

Jiddishből fordította: Tisbi Illés.

Az Orczy-ház lakói — Bewohner des Orczy'schen Hauses

DR FÜRST ALADÁR: A RÉGI BUDAPEST EMLÉKEI A ZSIDÓ MÚZEUMBAN

III. PEST

Pest városának tanácsa 1735-ben, az első országos zsidó conscriptio alkalmával még büszkén küldi vissza az erre vonatkozó felszólítást azzal, hogy *az ő területén „semmilyen eretnek, ennél kevésbé zsidó nem létezik”*. Csak a század második felétől kezdve hallunk vásárosokról, „Mark-fieranten“-ről, — mint annakidején mondták, — kik a híres „pesti vásárok“-ra ellátogatnak. Számukra az óbudai Lázár Simon nyitja az első pesti zsidó intézményt, a kóser vendéglőt; a piaci árusok közt is — ügylátszik — sok az óbudai. A Múzeum egyik irata szerint, Pest város Kammer-Ambt-ja 1775. szept. 7. megengedi az óbudai Wolf Marcusnének, hogy a Váci-kapu előtti vásártéren „in der Reihe derer übrigen vor der Stadt Mauer gegen über stehenden Juden Hütten“ évi 10 frt bérért bódét építhessen. A Fővárosi Múzeumban találjuk a közel 100 éves korában elhunyt Ujházi mester két festményét, melyek XIX. század elejei pesti vásárokat ábrázolnak, a kettőnek előterében a jellegzetes zsidó házaló. Schams Ferenc, aki a budai kalauz után „Pest kir. város tökéletes leírását is adta 1821-ben,* kelletlenül, kedvetlenül fordul el a dunaparti nyílt piacok némely lehangelő jelenetétől: „Micsoda ritka üzletágot pillantok itt meg néhány zsidó kereskedő kezén! — írja. A kolostor egész hátulsó fala férfi magasságban katolikus szentképekkel van teleaggatva, aranyos üvegkeretek alatt; előttük pedig csomó zsidóasszony jár fel s alá, kik hámulatos szókészséggel a vásárló földműves népnek mindenféle csudatételeket mesélnek a szentek legendáiból.“ II. József türelmi rendelete (1783) megnyitotta Pest kapuit is a zsidóknak. A város ugyan 1786-ban is a külvárosokba szeretne volna szorítani a zsidókat, azonban Pestvármegye főispánja kioktatta, hogy „a gettóbazárás kormányrendszere elmúlt.“ Később az érdekeit féltő lipótvárosi polgárság maga til-

takozott hasonló rendszabályok ellen. II. József idejében összesen 114 zsidót írnak össze Pesten, a század végén már 1000-re megy a számuk.

Hogy a 30-as évektől kezdve — főleg politikai okokból — erősen fellendülő Pesten a zsidóságnak nagy szerepe jutott, természetes dolog. Büchler professzor meséli azt a se non e vero, e ben trovato adomát, hogy mikor József nádor egyszer külföldi vendégeivel meglátogatta az óbudai új zsinagógát és azok egyike megkérdezte, miért nincs a pesti zsidóknak is ilyen szép imaházuk, a főherceg azt válaszolta: „Odaát, Pesten, van annyi zsidó, mint itt, tehetősek is, csak hogy azoknak most más dolguk van: előbb a várost és az országot akarják munkájukkal fellendíteni“. Tán kissé ironikusnak hangzott, de szép és igaz mondás volt. A pesti zsidóságnak a nagy nádor iránt érzett hódolatának értékes emlékét őrzi a Nemzeti Múzeum: művészi talapzaton a főherceg kristályból kifaragott mellképe. (Fényképét a Nemzeti Múzeum a zsidó múzeumnak ajándékozta.) A Belvárosban és az Ujvárosnak nevezett Lipótvárosban kívül, ahol híreseket voltak a Wodianer- és Ullmann-paloták. (Múlt és Jövő 1916. évf. 111. l.), főleg a Mária Teréziáról elnevezett városrészben ütötték fel sátiraikat ezek a konstruktív zsidók. „Zsidóucca“ ugyan sohasem alakult Pesten, azonban — hogy ismét fenti forrásunkat idézzük: „csak bele kell pillantani a Király-utca, a Két-Szerecsen-, a Három-Dob-utca, vagy a szomszédos sikátorok valamelyikébe és az ember azonnal észreveszi, hogy itt Ábrahám magzatja van elvetve.“

Az üzleti élet centruma a Váci-út mentén fekvő ú. n. báró Orczy-féle ház lett, mely két hosszú utcáfrontjával, három hatalmas udvarával, számos keresztépületével és külön raktárhelyiségeivel országos nevezetességgé számított és tulajdonosának állítólag óránként 1—1 aranyat jövedelmezett. Ebben a háztömbben talált otthont a gabona-, a bor-, a terménytőzsde, de itt alakult egy külön pesti specialitás is: a tanító-börze. Tavaszi és őszi szemeszter kezdetekor az ország minden tanítója, nevelője, vagy aki az akart

* Vollständige Beschreibung der kgl. Freystadt Pest in Ungarn. Von Franz Schams, Pest, 1821. Hartlebens Verlag.

Orczy-házbeli „Körtemplom“ képe száz évvel ezelőtt
Chortempel im Orczy'schen Haus 1833

lenni, a messze vidéken híres Orczy-kávéházban adott egymásnak találkát; ott szállt meg a vidéki rós-hakóhol, vagy egyéb zsidó hatalmasság is, ki községének vagy gyermekének bóchert, korrepetitort keresett. A felek „megnézték egymást“ és egy-kettőre állt az alku, az üzlet! Ebben a „miniatűr városrészben“, — minek Fabó Bertalan nevezi* — játszadozott egy csomó kis zsidógyerek, kiből majd nagy ember lesz. Ágai Adolf („Porzó“), ki Pestet tulajdonképpen felfedezte a pestieknek, Barnay Lajos, a pesti hitközség titkárának a fia, kiből berlini színész és *Sonnen-thal* Adolf, kiből a bécsi Burgtheater legnépszerűbb művésze lett. Errefelé nőtt fel az „öreg“ *Engel* József, a klasszikus irány egyik képviselője, a budapesti Széchenyi-szobor megalkotója, a szegény *Wamberger*, majd *Vámbéry Ármán*, ki a hitközségtől segílyt kér és kap 14 frt nagyságban (a Goldziher Ignác-hagyaték közt a Múzeumban), itt fejledezett zsidó kántorok énekén tán a fiatal *Goldmark* és a később rendezett vallásúvá vedlő „hegedűkirály“: *Joachim* József. Ebben az épületsoportban, melyet „Judenhof“-nak is neveztek, helyezkedett el már 1796-ban az első rendez pesti templom, mely — némi megszakításokkal, miközben nyomda, táncterem, vendéglő volt benne — mai napig az ortodox hitközség imaházául szolgál. A Fővárosi Múzeumban látható egy 1835-ből való aquarell, mely ennek a templomnak oltárát mutatja be a Ferenc királyért öltött gyászpompában. Másolatát elkészítettük: részletről részletre a mai templom frigyszekrényének a képe. — Ugyancsak az Orczy-házban találunk 1800 körül egy lengyel és egy spanyol szertartású zsinagógát, sőt midőn bécsi mintára a község kebelében alakult modern párt szükségét érezte egy rendezett istentiszteletű „Chor“- vagy „Cultus-tempelnek“, akkor azt is közvetlenül a másik mellett egy különálló traktusban helyezték el. Ma egy posztó-cég bálákkal megrakott állványai töltik meg a tágas helyiséget, azonban a templomi oszlopok, női karzatok, fafaragványok most is változatlanul megvannak. (Több érdekes felvételét a Fejér és Dános-cég készít-

* Mult és Jövő 1916. „A régi Pestről és zsidairól“

tette el a Múzeumnak.) Ennek a seitenstettengassei templomra emlékeztető Istenházának érdekes, egykori metszetét (1833.) szintén megkaptuk Löw Immanuel adományából. A körtemplomban jutott szóhoz az első modern, pesti hitszónok, *Bach* József, aki 1844-ben egy főiskolai hallgató ravatalánál magyar beszédet is mondott az egyetem aulájában. És mintha a pesti zsidóság minden nyilvános életműködése ebben az egy házban akarna központosulni, 1814-ben itt nyitják meg az első zsidó elemi iskolát, a Nationalschulét, mely csakhamar „Pest egyik ékessége lesz“ amint egyik francia utazó elnevezte, a kontinens egyik legkiválóbb mintaiskolája. „Érdemlapja“, milyen Múzeumban is látható, ízléses munka, a magyar és zsidó motívumok korszerű összeegyeztetése. A később főmintatanodává lett és a Sip uccába költözött iskolának kétségtelenül leghíresebb tanítványa *Herzl* Tivadar, kinek bölcsője tudvalevőleg a mai Zsidó Múzeum helyén ringott és akinek selyemre nyomott, művészi Struck-arc képe, kettejük aláírásával, a pesti izr. hitközség jóvoltából a gyűjtemény egyik főékessége. Érdemes volna ennek a zsidó szempontból is nevezetes Orczy-háznak emlékét valahogyan megörökíteni, mielőtt a csákányok áldozata lesz!

A régi Pest szellemi vezetőinek szinte hiánytalan sorát szemlélhetjük a Múzeum Történelmi Arcképcsarnokában. Az első, Óbudától független rabbinak, *Wahrmann* Izraelnek képét ugyan nem ismerjük, azonban megvan nejének érdekes hajviseletű portréja, úgyszintén a 100 évet élt *Oppenheim* Simoné, rabbiülnökei: *Kunitzer* Mózes, a két *Brill*, apa és fiú, az Oroszlánná magyarosodott *Sváb Löbé*, dr. *Meisl* Farkasé, egészen a Dohánytemplom két első hitszónokáig, dr. *Kohn* Sámuel és dr. *Kayserling* Mayer. Mellettük a kántorok sora: a lengyel származású *Dovidl Bród* (alias *Strelisker*), ki sírfeliratának szava szerint értett hozzá, hogy „Die ganze leidensgeschichte des Judenthums in einem Ton zu erzählen“, a modernebb *Denhof* Károly, (mindkettőjük képe: *Mult és Jövő* 1916. évf. 236. l.), majd a zsinagóga nagy zeneszerzője: *Friedmann* Mór és mellette híres bécsi pendantja: *Sulzer* Salamon, mindketten hasonló kivitelű arcképüket *Löwenstamm* M. G. müncheni kántornak

Az Orczy-házbeli „Körtemplom“ mai képe
Chortempel im Orczy'schen Haus heute

*Dr. Meisel Farkas Alajos
a Dohány-templom első rabbija
Dr. W. A. Meisel, Pester Oberrabbiner*

*Eötvös József báró
Baron Josef Eötvös, Einberufer des
jüdischen Kongresses 1868*

*Dr. Kohn Sámuel
első magyar hitszónok
Dr. Samuel Kohn, Pester Oberrabbiner*

ajánlják, ki 1—2 évig Pesten is működött. Képpel, kottával szerepel *Bachmann* Jakab, a Rombach-utcai zsinagóga kántora, több zeneművel *Szegfi* Alfréd, és szoborban viszontlátjuk a felejthetetlen mestert, *Lazarus* Adolfot is.

A zsidó humanitarius intézmények sorát valószínűleg az a betegszobát fenntartó egyesület nyitja meg, melyről már 1805-ben van tudomásunk; később kórházról hallunk a Felber-utcában, melynek nyomait *Grossmann* Zsigmond rabbi, a hitközség történésze kutatja. A *Chevre Kadisa* régi tagavató lapján megláthatjuk az „új” zsidókórház képét a mai Gyár- és Aradi-utcák sarkán, valamint a mai Mikéfe-Otthon helyiségeiben elhelyezett Sínylődők Házát. A lúdtoll, mellyel I. Ferenc József a kórház megnyitását 1857. megörökítette, aranyos tokban a Múzeum történelmi vitrinjében van kiállítva. — A pesti zsidóság első temetője 1794 óta a Váci-úton volt, a külső Nyugati pályaudvar helyén; 1808-ban megvásárolták a Lehel-utcai telket, a mai Aréna-úti templom közelében, ahonnan csak a XX. század elején vitték át a hullákat az új temetőbe. Érdekes sírköve: pl. a rabbik sora, az előkelő *Herzfelder* családé, valamint a *Petőfi* megénekelte *Rózsavölgyi Márk*é ma is ott láthatók. (Csoportképek a *Chevre* jóvoltából a Múzeumban.)

A 40-es évektől kezdve a pesti zsidóság a magyar nemzeti és felekezeti mozgalmakban a vezérszerepet viszi. Múzeumunk irodalmi anyaga nyomán nemcsak rohamos megmagyarosodásának sok megkapó tünetét kísérelhetjük figyelemmel (az első magyar biblia- és imakönyvfordítások, első Magyar-zsidók Évkönyve 1848. vagy *Rózsavölgyi* „Üdvezlője”, mellyel nagy hazánkfiát, *Liszt* Ferencet köszönti); a forgató állványunk okmányain végighaladva átéljük a két történelmi esztendőnek véres viharainak mozgalmas hónapjait is. *Emitt Görgey* Artur és *Jókai* dr. *Bernstein* Bélához intézett eredeti levelei a zsidó honvédekről, amott *Fischhof* Dávid kereskedő felhívása a Buda ostroma alatt megkárosultak társadalmi támogatására, a belső

kölesön kamatutalványai, melyekből a pesti izr. hitközség 10.000 forintot jegyzett. Végül a híres *Kunewalder* Jónás-féle felhívás a Mózes-vallású Magyarokhoz, 1848 március 17 és 22. Csupa bizakodó optimizmus és lángoló lelkesedés a küszöbön álló emancipáció várásában. „A zsidó községek ezen dicső (márciusi) események folytán, mint zárt testületek létezni megszűntek, csupán mint kultusz-elöljáróságok működhetnek”, hisz magyarok leszünk ezentúl, teljesjogú honpolgárok... *Kunewalder* maga pár nap múlva a kultusszal együtt hitét is odahagyta, mikor a politika eseményei rövidesen lefagyasztották ezeket a tavaszi virágálmokat. Országszerte főleg a német városok ellen-szenve a magyarosodó zsidók ellen kisebbfajta pogromokban jut kifejezésre (Pozsonyból, Vágújhelyről, Nagyváradról vannak nyomtatványaink) és Pesten is „megelevenedik a zsidó folt, — mint *Büchler* írja — ha nem is a zsidók ruháján, hanem testén, az ütésektől”. A Fővárosi Múzeum egyik érdekes ceruzarajzvázlata egy sereg zsidó családot ábrázol, amint menekülés közben a Városligetben, akkor még a városon kívül, táboroznak. Hogy a zsidóság hazafias érzésében és kötelességteljesítésében még sem ingott meg, leg-hitelesebben igazolja *Windischgrätz* Alfréd herceg Proklamációja, ki 1849 február 19 óva inti kiváltképpen a pesti és óbudai zsidókat, „hogy szüntessék meg a „felségsértő *Kossuth*-tal, az úgynevezett honvédelmi bizottmánnyal és a pártütő országgyűlésseli” egyetértést, különben a hitközségek fognak esetről-esetre 20.000 frttal megbírságotlatni. Utódja, *Haynau*, végre is hajtja mindjárt az ítéletet és nevezetes *Kundmachung*-jában (1849 júl. 19.) olyan sarcot vet ki a két város zsidóságára, mellyel egész hadseregét fel tudta volna ruházni: 40.000 drb gyalogosköpeny, 8000 lovasági köpeny, 60.000 pár német cipő stb.* *Bár Geringer*, Magyarország polgári biztosa, már 1850 jún. 30-án

* A megnevezett iratok csoportképét l. a „Múlt és Jövő” 1915. évi múzeumi számában.

engedményekre hajlandó és öfelsége később alaposan redukálta az összeget egy Izr. Kultúralap javára, jövőveléből még fel lehetett építeni és fenntartani a 70-es évektől kezdve az Izr. Tanítóképzőt és Országos Rabbiszemináriumot.

A német idők elmúltával a magyar egyházi élet különösen akkor vett nagy lendületet, mikor 1859-ben a bécsi Förstner tervei után felépült a Dohány ucai nagytemplom, ma is a kontinens egyik legimpozánsabb zsinagógája. A templom felavatására Philippson Lajos írt „nagy kórust“, melyet a pesti Nationalschule tanítója, Kneifel, zenésített meg. 1859 Sovuóth-ünnepén tartották meg benne az első ünnepi istentiszteletet és 1861 június 6-án, a gróf Teleki Lászlóért rendezett gvászünnepélyen zengett fel először a magyar Hymnus. (Mult és Jövő 1916. évf. 235. l.) A templomülésekre szóló belépti-jegyek gyönyörű acélmetszetek (u. o.); művészi meghívók készültek az esküvőkre és az Eppinger-féle díszes lakodalmi Poraucheth is nem mindennapi szépségű munka. Az 1869 dec. 14-én megnyílt u. n. kongresszuson látta a pesti zsidóság első ízben vendégül az ország egyetemes zsidóságát. A hatalmas hullámokat vert választási mozgalmak számos harcos irodalmi emléke a Múzeumban és a Hitközségi Könyvtárban. A kongresszus tagjait és ülésrendjét feltüntető nagy tablón kívül (l. Mult és Jövő, 1915 aug.), újabban megkaptuk híres orvos-elnökének, dr. Hirschler Ignácnak, az első zsidó főrendnek, talapzatos ezüstszobrát, mellyel barátai megtisztelték, valamint Wahrmann Mórnak, az első zsidó képviselőnek üvegre festett arcképét — mindkettő a Pesti Izr. Hitközség

Óbudai ház udvara — Altjüdischer Hof in Altofen

Orczy-ház belseje. Feljárat a két templomhoz
Durch- und Aufgang im Orczy'schen Haus

ajándéka. Legérdekesebb azonban az a hála- és hódoló-felirat, melyet a pesti hitközség „választói“ intéztek háró Eötvös Józsefhez, a kongresszus összehívójához és védnökéhez, kinek múzeumbeli cseréplakettjét is tán zsidó kéz mintázta.*

Mit tettek a pesti zsidók azóta a város és az ország gazdasági, kulturális és szociális fellendítése érdekében, nem tartozik ezekre a lapokra: elég e tekintetben tán egykori bécsi ellenségünkre, Lueger Károlyra hivatkozni, kinek híres gúnyszavát „Juda: pestről“ dicsőségünkre könyvelhetjük el. Budapestet valóban a pesti zsidók tették várossá és nagyvárossá — minden erényével és hibájával egyetemben. Sapienti sat.

Mint kuriózumot, sőt unikumot megemlíjtük még befejezésképpen, hogy a pesti zsidók között akadt „városalapító“ is. Egy egyszerű kereskedő Löwy Izsák 1835-ben megvásárolta egy Károlyi gróftól a Pest határában elterülő homoksivatagot; ott házakat, gyárakat épített, a következő évben már templomot is berendezett hittestvéreinek. A földesúrral kötött szerződésben örök időkre kiköti, hogy ezen a telepen sohasem alakulhassanak céhek, hogy minden lakója mindenkor egyenlő jogokat élvezzen. Valódi zsidó tett! — *Ujpest*, — mert hisz erről van szó — kegyelettel rá is vésette Löwy Izsák sírkövére: a község megalapítójának és atyjának!

* Érdekes a levél is, melynek kíséretében Eötvös fia, Eötvös Lóránt, átengedte ezt a díszkötetet a Múzeum céljaira: „Az egyetlen ilyenemű emlék, melyet atyám eltett, bizonyára azért, mert különösen nagyra becsülte. Örömmre szolgál, hogy az emléket további megőrzésre rendelkezésére bocsáthatom.“

*A tiberiasi hőforrások új épületének felavatása
Az igazgatóság: J. Hont, A. Rottenberg, B. A. Rosenblatt,
J. Gesundheit és N. Alhadif*

ARAB LEGENDA A TIBERIAS FORRÁSAIRÓL

KI MELEGÍTI A TIBERIAS FORRÁSAIT?

(Ezt a legendát egy arab mesélte el nekem. De a Midras irodalmában is van nyoma ennek a legendának; a Salamon királynak tulajdonított Kohelet könyvében: Szereztem magamnak dalosokat és dalosnőket, emberek gyönyörűségeit, démonokat és szellemeket. A midrás bölcsei ezt a verset így magyarázták: „emberek gyönyörűségeit” ezek a terek és fürdők — és démonok lakoznak bennük — azaz melegítették azokat.)

És egyszer beteg emberek jöttek Salamon királyhoz és mondták neki: Óh, Salamon király! Te vagy minden emberek legbölcsebbike, feldíszítetted Jeruzsálemet, felépítetted a szentélyt nekünk, de mi hasznunk van mindebből, ha nem találunk gyógyulást a betegségeinkre, lábunk bajaira, hogy megenyhítsük testünk fájdalmát. Oh, segíts rajtunk, adj írt a nyomorultaknak!

Erre megparancsolta Salamon a szellemhadnak: „Halljátok, ti szellemek! Ott fent Galileában erednek a Tiberias forrásai, melyek hidegek, mint minden más forrás. Ti pedig szálljatok le a föld mélyébe és forraljátok, melegítsétek meg a forrás vizét.” A szellemek rettegtek Salamontól, ezért hát gyorsan elmentek a forráshoz, leszálltak a mélybe és elkezdtek melegíteni a forrás vizét, amely azóta is melegen buzog. Ezek a Tiberias híres melegforrásai, amelyekben gyógyulást nyer minden beteg láb, béna és nyomorék.

De amikor a szellemek elkezdtek munkájukat, Salamon megsüketítette őket, mert tudta, hogy ha meghallanák halála hírét, rögtön abbahagynák a melegítést. Salamon király meghalt, de a süket szellemek nem tudják ezt, hanem azt hiszik, hogy még mindig Jeruzsálemben ül trónusán, ezért félnek tőle és még ma is melegítik a forrás vizét. Az arabok ezért a Tiberias melegforrásait „Chamam malachna Szuliman“-nak, Salamon király fürdőjének nevezik.

Lóránth László: Ballada

*A kis templomban aranyos betük csillogtak
a frigyláda selyem tetején;
a templom másik oldalán harsogott a kórus,
fehér kották fekiüdtek a karzat peremén.
Az oltárnál Eliezer dalolt
ősrégi, drága melódiákat,
Eliezer hangjában lakott minden
zsidó szomorúság, bánat.*

*Eliezer öreg volt, fehér szakállára
szent dicsfényt sugárzott a villany
s Eliezer dalolt, csak dalolt,
míg a sok-sok év hirtelen elillant.
S egyszer csak megakadt a hang,
a hang, mely öreg volt már, fakó, régi,
s összesúgtak a hitközségben:
Eliezer már nem a régi,
Eliezert ki kell cserélni...*

*Kiapadt már a hangod érce, öreg Eliezer,
pihenned kell néked,
majd éléneklei egy új, fiatal kántor
a l'chódódit és a kolnidréket...
Sokat daloltál, öreg Eliezer
s bizony, elmúltak az évek...
S jött az új kántor s frissen, erősen
ég felé repesve harsogott az ének.*

*Csak még egyszer hagyjatok dalolni,
szól egy napon Eliezer kántor,
a szeme csillogott, öreg teste égett,
Eliezer dalolt, csodásan, csodásan,
remegtek és sirtak fiatalok, vénék.
Égig szárnyaltak a mélytűzű zsoltárok,
bűnösök reszkettek félve, meghajoltan,
aztán hosszú csend. Mi az, mi az,
mi történt, mi történt?
Eliezer feküdt az oltáron holtan.*

Tiberiasi melegforrás restaurálása

IRMA SINGER: GARÁZS ÉS LACIKONYHA

Haifában történt, délelőtt 11 órakor. Már elintéztem a bevásárlásaimat és vissza akartam utazni Daganjába. Lassan sodródtam egy ismerősömmel a szép város uccáin keresztül, azután még egy hosszú pillantást vetettem a romantikus Akkóra és megkérdeztem kísérőmet: „Hogyan utazzam? Taxival vagy omnibusszal?” A taxi 15 piaster, az omnibusz csak 10 — volt a rövid válasz. Tehát a taxi mellett döntöttem. De amikor a Hadar Ha-Karmelhez értünk és megszámloltam megmaradt pénzemet, egy ötpiaszteres olyan csábítóan simogatta az ujjaimat, hogy gondolkodni kezdtem: „Tulajdonképpen kár a saját kényelmemért ilyen feleslegesen feláldoznom öt piaszt.” Szinte öntudatlanul csaptam át a garázs felé vezető útra, ahol a nagy omnibuszok várnak az utasokra.

Mindig nagy volt a respektusom egy ilyen autóállomás iránt. Mert gyakran megtörténik, hogy három-négy sofőr három-négy irányba hurcolja az embert, míg vagy a kabátja szakad el, vagy a türelme és ugyanolyan vadul és hangosan viselkedik, mint a konkurens sofőrök.

Egy szefárd zsidó, vörös tarbussal a fején, már meszsziről elénk szaladt, szolgálatkészen elvette mind a 15 csomagot, melyet mindkét kezemben hoztam, barátságosan rámnevetett: „Tabariába?” „Tabarixba!” feleltem. De ebben a pillanatban Keletnek egy másik fia rohant ránk és hamisítatlan keleti gesztusokkal próbálta kitépni kísérőm kezéből a féltve őrzött csomagocskákat. De ezúttal még minden baj nélkül kikerültem a pácból, már egy erélyesebb, energikus kiáltásra a konkurens eltűnt. Így szerencsésen érkeztünk a boltzat alá, ahol a nagy omnibuszok álltak.

Megkérdeztem a sofőrt: „Mikor indulunk?” A lehető legkedvesebben válaszolt: „Máris, azonnal!” És én elég naiv voltam, hogy ezt elhiggyem neki, dacára annak, hogy mingyárt az első ülésre, maga mellé helyezett el. Ha tehát belemélyedtem volna a helyzetbe, rögtön rájöhöttem volna, hogy én vagyok az első utas. De éppen ez volt az, amit nem fogtam fel. A soffőr kinyitotta az elülső ajtót (spárgával volt bekötözve, mert a zár „pillanatnyilag” nem működött) és megmutatta királyi ülésemet. Ez valaha egy rúgózott bőrpád lehetett. Azonban a bőrt az idő vasfoga megette és így csak a pusztá acélrúgók maradtak meg, csontvázként emelkedve a magasba. Ijedten kérdeztem tőle: „De hát hogy üljek három óra hosszat ezeken a rúgókon?” De ő megmutatta, hogy igazi gentleman, azonnal levetette kabátját, összehajtogatta és így többé-kevésbé (azt hiszem, inkább kevésbé) kipárnázta vele az ülést. Átadtam neki összes csomagjaimat, amiket ő az autó tetején helyezett el és csak egy kis fadobozt, amiben baklava volt, tartottam meg magamnak. Tudni kell azonban, mi az a baklava, hogy érthetővé váljon, miért vigyáztam úgy rá. Baklava egy speciális arab nyaláncság, melyet leveles tésztából, mézből és mandulából készítenek. Ezt a dobozt Akkóban kaptam a gyerekek számára és ezért óvni akartam az esetleges elvesztéstől.

Az ajtót újra bekötözte és én ezzel el voltam intézve. A sofőr megint felállt a helyére és teli tüdőből kezdett kiabálni: „Jalla Tabaria! Jalla Tabaria!”

A kiáltásokra egy alacsony fellah jelent meg, nehéz zsákkal a hátán. Kezdetleges csizmái óriási szögekkel voltak kiverve és ócska abajé-ján hatalmas foltok éktelenkedtek. Utána két arab parasztasszony jött, valószínűleg a feleségei, mindketten úgy megrakva, mint a teherhordó állatok, de azért tele voltak aggatva amulettekkel és ezüstpénzekkel és a szemük vastagon meg volt kenve hennával. Az arab majomügyességgel mászott föl a magas tetőre,

hogy saját maga rendezze el a poggyászát, aztán ő is lejött a kocsiba az asszonyok után és egy félóra hosszat veszekedett a sofőrrel, hogy az engedjen a viteldíjból.

Közben alkalmam volt megfigyelní egy kis arab lacikonyhát, mely az autó tövében állt. A berendezés a következőkhől állott: egy vitorlavászonnal bevont állvány volt maga a konyha, a háttérben az elmaradhatatlan „primus”-szal és egy petróleumégővel. Egy hosszú faasztal, az ucca felé eső részén édességekkel, melyeket frissen főztek, gyúrtak és sütöttek, itt a lacikonyhán. Ezenkívül álltak az asztalon tányérok, sok salátával és kevés hússal, zsíros tészták, gombócok, halak, mindenféle sajtok és természetesen limonádés üvegek. Az asztal sarkán virágcserepek állottak, bennük legalább 50 éves papírvirágokkal, amelyekben az egyik ételről másakra szálló legyek zümmögve költötték el lopott ennivalójukat. Az asztal mögött pedig ott állott a főszemély: a szakács maga. Ez természetesen egy kövér és kopaszfejű arab volt, aki utolérhetetlen ügyességgel vagdosta össze a saláta- és főzelékfeléket. Vágódeszkát vagy tányért nem használt, hanem maga az asztal szolgált úgy vágódeszkául, mint tányérul. Ha például salátát csinált és már elég paradicsomot vagdalt föl hozzá, akkor zsíros ujjával és a tenyere szélével belesöpörte egy óriási pléhlábosba. Ugyanígy járt el a sorba előszedett zöld hagymákkal, uhorkákkal és retkekkel. Mikor ezt elvégezte, elővett egy olajoskannát és háromszor megtöltötte belőle a markát. Minden valószínűség szerint ez volt a legpontosabb mértéke. A citromot is az ujjai között csorgatta át, nehogy a magok beleessenek a salátába. Mikor pedig már minden benne volt a bádoglábosban, akkor felgyűrte az ingujját és elkezdte kezeivel keverni a salátát. Közben azonban vevő is jött a boltba és sajtot kért. De tekintve, hogy csak kétféle sajt volt és az ember rááldoz egy „tarifit” (egy fél piaszt), nem akar zsákba macskát venni. A vevő kóstolót kért. Erre a szakács kihúzta a jobb kezét a salátából, letörölte a nadrágja északi oldalán, két ujjával benyúlt a sajtoslábosba és ugyanilyen étvágygerjesztő módon odanyújtott a vevőnek egy kis darab sajtot. Ezután alkudozni kezdtek, míg végre a vevő megkapta, barna csomagolópapírba göngyölve, a maga kiadós porcióját a kívánt sajtból és elégedetten távozott.

A szakács most azzal kezdett foglalatostkodni, hogy az immár kész salátát ízletesen és hívogatóan rendezze el a porcellántányérokra. Ez valóban kitűnően sikerült neki. Különösen a piros paprika kölcsönzött nagy csáberőt a salátának.

A figyelmem most máshová terelődött. Az autóban olyan ordítózás és lökdösés támadt, hogy a rúgók mind táncolni kezdtek alattam. Egy beduin akart fölszállni, aki egy négylábú utast hozott magával. A piszkos, nagy birka semmiáron sem akart bejönni a kocsiba és dühösen rázta a zsíros, vastag farkát. A sofőr mindkettőjüket el akarta helyezni, ami ellen a bennülők erélyesen tiltakoztak és kiabáltak az ijedt beduinra, hogy menjen el. Végre azonban a sofőr mégis keresztülvitte akaratát és a csökönyös birkát beemelték a kocsiba. Az utasok mind elkezdtek tolni, mindegyik minél messzebb akart jutni az állattól, én pedig csak most kezdtem rájönni, milyen üdvös az én „királyi” ülés.

Az órára néztem. Már két óra volt. Az autó már eléggé megtelt. De egy ilyen arab autobuszon sohasem elég az utasokból. Hiszen még mindig lehet felállítani ládákat vagy bádogdobozokat ülés helyett és a tetőn is nagyszerű levegős hely nyílik bátor utasok számára.

Barátom, a szakács közben ugyanazzal a szürke, zsíros ronggyal, mellyel az edényt mosta, a főzeléket letörölte és kezeit tisztította, most az asztal törölte el és húsgombócokat készített. Ugyanazzal a hihetetlen gyorsasággal, mint előbb a salátát, gyúrta össze a különböző anyagokat, aztán (kipróbált mértékével) három maroknyi olajat tett rá és a kész gombócokat bedobta egy serpenyőbe, amely a primuson melegedett. Ekkor hozzálépett egy a körülálló arabok közül és valamit mondott neki. Pár perc alatt heves szóváltás kerekedett köztük. Úgy látszik, az arab megsértette a szakácsot, mert ez villámló tekinteteket vetett rá, káromkodott, átkozódott és minden alkalommal megvetően és teljes meggyőződéssel a húsgombócok közé köpött, ami által úgylátszik nagyon megkönnyebbült. Pfü! Pfü! Pfü! és egyik gombóc a másik után, miután egy alapos köpést kapott, repült a serpenyőbe.

Megint félbeszakadtak érdekes megfigyeléseim. Az autó végre tele volt, annyira tele volt, hogy még egy tű sem eshetett volna le benne. A birka bégetésén kívül most már kotkodácsolást is hallottam, ami harmonikusan vegyült el egy gyerek sírásával.

A sofőr kikötözte az ajtót, vete a kurbli, közben fél 3 lett és megpróbálta felkurblizni a kocsit. Kurblizott egyszer, kurblizott kétszer, kurblizott háromszor, de az autó nem mozdult.

„Mafis Benzin“ (nincs benzin) konstatació a sofőr. Nagy lelkiyugalommal ment a benzinkanna után, hogy a szomjas motort megítassa. Ehhez azonban nekem is fel kellett állnom, mert az ülésemet fel lehetett emelni és alatta volt a lyuk, amin keresztül a benzint tölteni kellett. A sofőr egy óriási tölcseért állított a nyílásba és gyorsan beleöntötte a benzint. A tölcse azonban felfordult és — ó, jaj — a benzin ráömlött a baklavás dobozra, amit szerencsétlenségemre elfelejtettem elvinni. Most már vége volt az édes akkói emlékeknek!

Hiába volt haragom, mikor nem tudtam kacskaringós arab káromkodásokkal könnyíteni magamon. Így hát sértődötten bár, de visszaültem a katonakabátra és még boldog voltam, hogy az autó pontosan három órakor végre elhagyta a sötét boltívet. És megtakarítottam öt piasztért.

Várnai Zseni: Örök szerelem

Szerelmemnek nem volt még arca és teste sem. csak mint egy álom ködként gomolygott körülöttem valóság és mesehatáron. Szebb volt, mint minden földi férfi, nagyobb, különb, titokkalteljes, sokszor szálló felhőben véltem meglátni őt, mint egy szerelmes.

Láttam szivárványban egy vonását, talán Phidias remekében, szemének zöldjét megtaláltam, egyszer, mikor tengerbe néztem s aranyszín, barna, karcsú teste, villant elém egy pillanatra, mikor káprázva, elvakultan belebámultam a napba.

Kerestelek örök Szerelmem, földön, vizen és csillagokban. Parányi részed láttam olykor s éreztelek az illatokban, miket réti füvek lehellnek, csodálatos vad, ifjú fákban s erőd bilincsként babonázott, mikor egyszer párducot láttam.

Azután mégis megszületted. Éltrekeletél, mint a márvány az Alkotó művészkezeiből élő szobor, földi szivárvány. Fényből, erőből ötvözötten megszületted, mint képzeletben álmodtalak, egyetlen férfi, gyerekeim, nagy örök Szerelmem!

A Kison torkolata Haifa mellett.
Die Kischonmündung

A Sziszera-Debora csatáról nevezetes történeti folyó medrét most szabályozták és egész környékét a Karmel előtt szanálták

DR GROSZMANN ZS.: RÉGI PESTI KÁNTOROK

A pesti Király ucca és Károly körút sarkán áll az évszázados, viharvert Orczy-ház, melynek ütött-kopott, ódon falai között még ma is megvan a pesti zsidóknak egykori két régi temploma. Az 1825-ben alakult „Cheszed Neurim” egyület által a ház udvarán 1830-ban létesített és utóbb a hitközség tulajdonába átment „kultusztemplom” helyén ma áruraktár van, míg az emeleten ugyancsak 1830-ban berendezett „nagy zsinagóga” helyiségeit ma az orthodox hitközség bérlé.

Mindkét templom száz év előtti látogatói nagy súlyt helyeztek arra, hogy kiváló kántorok emeljék az istentisztelet színvonalát. A kultusztemplom 1830 június 22-én egy daliás termetű, érceshangú liturgiai és zenei autodidaktát, *Denhof Károly Edét* — zsinagógái nevén *Azriel* — szerződtette 6 évre „als Vorbeter”, előimádkozónak évi 600 forintért, szabad lakással. Az óbudai születésű, 30 éves új kántor még nőtlen volt, miért is alkalmaztatása előtt szent ígéretet kellett tennie a rabbiságnál, hogy egy éven belül megnősül, vagy legalább is eljegyzi magát. Kötelességévé tétetett, hogy „mesaurerim” és „Korknaben”, vagyis férfi- és gyermek-vegyeskart szervezzon, tanítson be, velük együtt végezzen minden szombati és ünnepi istentiszteletet, teljesen követve *Zulzernek*, a hírneves bécsi kántornak módszerét. Köteles volt továbbá a „modern” templom kántora — a héber szavakkal tarkított németnyelvű szerződés szerint — „jaum bejaum erev vovauker”, mindennap reggel és este a templomban istentiszteleten meg-

jelenni, amint azt az „ászovó bátlónim” is megteszik és minden tekintetben Isten meg ember előtt erkölcsös életet élni. Nehogy azonban bármikor is eszébe jusson a jóhangú kántornak községét hirtelen faképnél hagyni, személyével és ingó meg ingatlan vagyonával kötelezi magát a szerződés pontos betartására.

Denhof nagy buzgalommal fogott magasztos hivatása teljesítéséhez. Hosszabb időre Bécsbe ment és ott mint *Zulzer* tanítványa tökéletesen elsajátította a liturgiai és zenei ismereteket. Hazajövet, megszervezte kórusát, az énekes fiúknak téli ruhát szerzett, a maga számára egy budai reverenda-szabónál ornátust „Kirchen Kleid” csináltatott, a hitközség egyik előjárójának leányát, a széplelkű *Schwarzenberg Rozáliát* feleségül vette és úgy kántori művészetével, mint erkölcsös életmódjával csakhamar kivívta magának a hívek szeretetét és megbecsülését.

A korális istentisztelet megszervezésénél az ifjú kántornak hűséges munkatársa volt *Jeiteles Mór*, a tapasztalt karvezető, aki 1828 óta állt a „Chorschul” szolgálatában, több templomi éneket komponált és később a templom első orgonistáját, a két szemére vak *Papp Györgyöt* is betanította a liturgiára. Az orgona ugyanis csak az *Einhorn Ignác* (Horn Ede) által 1848-ban létesített reformtemplomnak 1852-ben történt megszüntése után szólalt meg a hitközség kultusztemplomában. *Jeiteles*, a szerencsétlen karvezető 1858-ban megtévelyodött és szolgálatképtelen lett.

Denhof másik munkatársa, az 1830-ban alkalmazott *Goldstein Dávid* tóraolvasó volt, aki a hangzatos „lector” vagy „legist” címet viselte ugyan, egyébként azonban oly szegény volt, hogy miután nem sikerült neki sem talmud-tóra tanítói, sem kóserhúsfelügyelői megbízatást nyerni, kénytelen volt mellékfoglalkozásul egy kis szatócsholtot nyitni.

A „nagy zsinagóga” vezetősége sem maradt tétlen, hogy méltó kántort szerezzen temploma részére. Közel 600 személyt fogadott be ez a „bész hákkeszesz hággedaül”, melynek díszes berendezésére *Preisach Izák* elnöklete alatt álló bizottság küldetett ki. A bizottság első feladatának tekintette, hogy *cházont* szerződtessen, még pedig „einen tüchtigen, dem hiesigen grossen Commerz-Platze gewachsenen, ehrlichen, rechtschaffenen” — kiváló, derék, becsületes kántort, aki az ily nagy kereskedelmi városban is megállja a helyét. Már a vidékről jövő zsidó kereskedők előtt is meg kellett mutatnia az ország első hitközségévé fejlődött pesti zsidóknak, hogy istentiszteletük mennyire méltó színvonalon áll. Volt ugyan a zsinagógának egy öreg kántora, de az „durch eingetretene körperliche Defekten”, testi törődöttsége folytán alkalmatlan lett a funkciók ellátására.

Hárman is jelentkeztek a pesti hitközség cházon-állására. A tatai kántor a bizottság elnökénél jelentkezett „directe schriftlich”, a stomfai kántor „mittelst Vertreter” és a szomszédos óbudai hitközség kántora „mittelst eingeleiteter Caution”. Így akarta a hitközség magát biztosítani, hogy a megválasztandó kántor valóban el is fogja foglalni állását. A pestiek érdeklődtek az óbudaiaknál, nem vennék-e zokon, ha a lengyelországi Brodyból származó, jó hírű kántorukat áthozzák Pestre. Ugy az óbudai hívek, mint *Münz Mózes* főrabbi megnyugtatta őket eziránt, mire az 1830 június 24-én tartott „ászifasz hákkehilla”, a hitközségi nagygyűlés „hácházon hámmesauror hággodaül rehámmešaur, manrénu rábbi Dóvid Strelizker”, a nagy és

Hartmann Dávid pesti orth. főkántor síremléke

hírneves énekest, a hittudós *Strelizker Dávid* kántort egyhangúlag pesti kántorrá választotta.

Még azon év ros-hásóno ünnepén megkezdte pesti működését az akkor 50. évében álló férfi, akit 3 évre szerződtek mint *cházont* és „*neemon demószo*”, „Orts-Beglaubigte”, vagyis titkárt. Szerződése értelmében kötelezve volt „mit Begleitung von 3 taugbaren Individuen, als Bass-Singer und Fistel-Singer, vor den heiligen Omed zu erscheinen, alle Samstag, sowohl am Vorabend als Morgens, ferner alle Fest- und Neumondstage, an beyden Neujahrs und Versöhnungstage, am ersten Tag Slichot und den Abend und Morgen des ersten Weihnachtsfestes (Chanukka) wie auch jeden Tag, an dem eine Beschneidungs-Operation in der Synagoge vorgeht, die Function als Vorbeter und Sänger, in Begleitung aller seiner Singgehülfen, ordentlich und sachbeflissen zu erscheinen”. Mint *cházon* évi 450 forint fizetést húzott, de ebből tartozott a három énekest is, a „*mesaurerim*” fizetni. Titkári teendője a házassági szerződések megszerkesztésére szorítkozott, amiért külön 200 forint fizetés járt neki. Ezenkívül őt illették a zsinagógában szokásos „Sportelen” mellékjövedelmek, míg a kultusztemplomban szokásos mellékjövedelmek továbbra is *Denhof* ottani kántort illették.

A tradicionális templomi énekek művészenek szerződését minden három év leteltével örömmel újította meg a hitközség. Kilencévi pesti működése után a zsinagóga bizottsága megállapítja róla, hogy úgy kántori működésével, mint erkölcsös életével közmegelegedést szerzett magának, miért is megérdemli a fizetésjavítást és hogy továbbá az esetre, ha szolgálatképtelenné válnék, az ittlakhatási engedély megszerzésénél segítségére legyen a hitközség. Tudnivaló ugyanis, hogy azon időben csak az a zsidó lakhatott állandóan Pest városában, aki erre helyhatósági engedélyt kapott. Fizetését fel is emelték 600 forintra, háromtagú kórusát is a hitközség fizette helyette, ellenben szigorúan megtiltották neki, hogy szerződése idején nyílt üzlettel kereskedést űzzön és ezzel megkárosítsa a helybeli izraelita adófizetőket, a „hiesig Izraelit. Contribuenten”. Azt is megtiltották neki, hogy énekes-turné céljából előzetes engedély nélkül eltávozzék a város területéről.

Strelizker mellett a „nagy zsinagógában” két tóraolvasó másodkantor segédkezett, akik az 1818–19-iki szabadságharc mozgalmas éveiről felpanaszolja, hogy „seit

„Illés szék” az óbudai templomból

Beschneidungsstuhl
der *Alt ofner Synagoge*

Esküvői frigyszekrénytakaró a Dohány-templomban
Trauungs-Porauches in der Tabak-Synagoge

2 Jahren, wo sich die Wirrungen anfangen“, nem kapják meg kellő járandóságukat.

A két érdemes pesti kántort nem kerülte el az élet kisebb-nagyobb gondja és baja. Az 1838. évi pesti árvíz nagy pusztítást végzett *Denhofnak* a „Landstrasse“-n, a mai Károly körúton levő lakásában. „Nemcsak hajlékomat vesztettem el — panaszkodik a kárvallott kántor —, úgy-hogy családommal együtt idegeneknél kellett menedéket keresnem, hanem tetemes károkat is szenvedtem, majdnem egész lakberendezésem és ingóságaim megsérültek, eltörték, használhatatlanná váltak.” A javakorában álló férfi beteges is lett, májbjai támadta meg. A halottai anyakönyv szerint 1840 május 18-án „Leberbrand” oltotta ki a 40 éves kántor életét. Fiatal özvegyet és kis árvát hagyott hátra.

Strelizkernek, kit szülővárosa után köznéven *Dovedl Brodnak* neveztek, tele volt a háza gyermekekkel, s azok felneveltetése okozott neki sok gondot. 1813 nyarán engedélyt kér a hitközségtől, hogy énekeseivel együtt Brodyba utazhasson, hozományt szerzendő eladósorba került leánya részére. A „2 Mohrengasse No. 1332” alatt lakó zsinagóga énekes „Abzehrung” folytán 1848 április 23-án halt meg 66 éves korában.

Denhof Károly Ede és *Strelizker Dávid* kántorok alapozták meg a fővárosi templomok istentiszteleteinek magas színvonalát. Érdemük múlhatatlan, emlékük áldott.

(A pesti hitközség levéltárának Kr. jelzésű okmányai alapján.)

Mendelssohn-plakett

Dr. I. N. Mannheimer-plakett

Heine-plakett

M. NARKIS: ZSIDÓ TÖRTÉNELEM ÉRMEKBEN

A zsidó műgyűjtők között gyakran a legérdekesebb és legideálisabb típusokat találjuk. Igaz, hogy egyelőre nem a saját népüket szolgálják, hanem más nemzetek gazdag múzeumait gyarapítják, de az tagadhatatlan tény, hogy népünk fiai a műgyűjtésben első helyen állanak. Nevek említése messzire vezetne és túlmenne jelen írásom kerekein. Itt csak egy gyűjteménnyel akarok részletesen foglalkozni, amely zsidó vonatkozású jelentőségénél és érdekességénél fogva külön figyelmet érdemel.

Ezzel a kollekcióval a híres tudós, prof. dr. B. Pick útján ismerkedtem meg, aki a gothai hercegi éremgyűjtemény igazgatója. Ő hívta fel a figyelmemet dr. Otto Goldschmidt kiváló gyűjteményére és lehetővé tette nekem az értékes műkincsek tanulmányozását.

Csodálattal töltött el az a határtalan szeretet és áldozatkészség, amellyel dr. Goldschmidt ezt a sok kincset összehozta. Ebben a gyűjteményben megtalálunk mindent, ami a zsidó történelem eseményeivel, a kimagasló zsidó egyéniségekkel és a nagy zsidó családok életével kapcsolatban érmekben meg lett örökítve. Miniatűr művészi emlékművek ezek. Nem mutatnak egyenes vonalat, mint ahogy a zsidó történelemnek sincs egyenes vonala. Minden érmehez valamilyen történelmi asszociáció kapcsolódik és sok esetben hozzásegítenek a történelmi események és korszakok háttérének megvilágításához. A zsidó történelem mérföldkövei ezek a kicsiny éreदारabok.

A gyűjtemény visszanyúl az első palesztinai zsidó pénzekig, átvonul a bizánci és arab zsidó pénzverők munkáin bemutatja a Lengyelországban, Németországban, Franciaországban és Angliában megjelent héber felírású érmekeket. Ugy a boldogság ideje, mint a zsidó nép mérhetetlen szenvedései hűen visszatükröződnek a különböző éremdobozműveken.

Már a XVI. század elején, mikor Olaszországban fénykorát élte az éremművészet, sok zsidó portré-éremmel találkozunk. Ezek között különösen érdekesek és heroikus korszakokat jelenítenek meg a híres naxosi herceg, don Josef Naszival és az álmessias David Reubénivel kapcsolatos érmek.

Majdnem kétszáz éven át nem látunk zsidó portré-érmekeket. De ezzel szemben a zsidóság elleni gyűlöletnek egész dokumentum-sorozatát találjuk. Az a vád, hogy a

zsidók okozzák az éhínséget, kitermelte az úgynevezett „gabonás-zsidó” érmekeket. Az érme egyik oldalán egy zsidó áll egy zsák gabonával a vállán, egy ördög felmászik a zsákra, kilyonkasztja és a gabona széjjel szóródik. A reformáció utáni korszakról, mikor a zsidókat a legerőszakosabb eszközökkel igyekeztek a keresztény hitre téríteni, egy nagyon ritka és értékes érme tanuskodik. Az egyik oldalon egy zsidó megkeresztelését látjuk. Egy pap szentelt vizet önt egy térdelő zsidó fejére, akinek egy malomkő van a nyakára kötve és egy harmadik alak, egy keresztény a vízbe nyomja a zsidót, gondolván a felírás szerint: „Így már biztosan keresztény marad”... A másik oldalon a zsidók elleni panaszok vannak a következő szöveggel: „E zsidó ritkán válik kereszténnyé és akkor is csak félelemből teszi, hogy a büntetés elől meneküljön.” Aztán ez az ironikus felkiáltás következik: „Ha majd az egér megeszi a macskát, akkor lesz a zsidóból igazi keresztény.” Ez az érme a XVI. században jelent meg és nagyon el volt terjedve több más érmmel együtt a „zsidó esküvő” és a „zsidó disznóról”, amely az akkori tömeghit szerint vallási szentsége volt a zsidóknak...

Körülbelül két évszázaddal később nagy esemény történt az osztrák zsidók életében. Miután Mária Terézia kikergette a zsidókat Csehországból, 1782-ben megjelent II. József „türelmi-rendelete”, amely törvénybe iktatja a vallásszabadságot. A zsidók és protestánsok közösen nagy érmekeket veretnek a király tiszteletére és a nagy esemény emlékére. Az érme a három vallás három papját ábrázolja, az osztrák sas védelme alatt. Érdekes megemlíteni, hogy ebben az időben a király olyan nagy hódolatnak örvendett a zsidók körébe, hogy a chanukka-mécsekre is rávésték a képmását és oldalt két fegyveres katonáját állították.

Később sok más érdekes köszönő és hálaadó érmet találunk. Napoleon, aki udvari művészei által egész érem-sorozatban glorifikáltatta magát és tetteit, egy olyan érmet is veretett, amely a zsidóság életét érinti. Napoleon nagy éremművésze, egy eléggé drasztikus kompozícióban jelenítette meg a zsidó Synhedrion megalapítását: Mózes Napoleon előtt térdel és átnyújtja neki a kötöblákat. Sok érme van az 1848-as szabadságharcoknak, az emancipációnak, a Dreyfuss-per védőinek és más a zsidóság javára szolgáló megnyilatkozásoknak. I. Ferenc József azon rendelete,

hogy a zsidók birtokot vásárolhatnak, nagy örömet keltett az osztrák zsidóknál s külön érmet veretnek a hála jeléül.

Ezek az érmek rávilágítanak a zsidó történelem fejlődésére, egész korszakokat elevenítenek fel, a részleteket aztán élesebben kidomborítják a személyi érmek, amelyek egyúttal bizonyítják a zsidók nagy és fontos szerepét az általános emberi kultúra fejlődésében.

Mint egy díszes koszorúban, úgy fonódnak egybe az érmek által a zsidó tudósok, zeneszerzők, költők, festők, színészek, építészek, nagyiparosok, filantropusok, orvosok, rabbik és politikusok. Itt látjuk Cremieux-t, a francia minisztert és a francia nemzeti tanács tagját. Az egyik érem Mose Montefioreval együtt ábrázolja, amint a damaszkuszi patriarka előtt állanak és a hamis vérvád megsemmisítésére törekednek. Az új idők politikusai sem hiányoznak. Itt van az ismert magyar zsidó Vázsonyi Vilmos és Ludwig Frank, a híres német szocialistavezér, aki a háború első napjaiban elesett a fronton. A gyűjteményben egy gyönyörű plakett örökíti meg a meggyilkolt Walter Rathenau emlékét.

De más területen sem vagyunk szegényebbek. A tudósok között ott látjuk Bergsont, Cohent, Spinozát, Einsteint, Marxot, Lassallet, Moses Mendelssohnt és körét, mind olyan nevek, amelyek rányomták bélyegüket az egész tudományos világ fejlődésére. Külön helyet foglalnak el a filantropusok és a rabbik, akik a zsidóság életét formálták és irányították. A művészet minden ágában nagynevű, korszakalkotó zsidó mestereket találunk. Ugyanez áll a közgazdasági élet terén, ahol a nagy zsidó egyéniségek hosszú sorát találjuk. A fenti érmeken kívül nagy jelentőségük van még a zsidó intézményekről és a családi életről készült plaketteknek.

De nemcsak történelmi szempontból, hanem művészi-
leg is nagy értéket képvisel ez a gyűjtemény és kétségtelenül a legfontosabb zsidó gyűjtemények egyikének tekinthető. Dr. Goldschmidt nagy hozzáértéssel és kitűnő ízléssel válogatta össze a legszebb és legjobb anyagot és gyűjteményét tisztán tartotta az értéktelen sallangoktól, amelyek ezen a téren nagy számban vannak.

Fordította: Tisbi Illés.

Anna Tycho : Jeruzsálem

Somlyó Zoltán: Siet e század...

Csavarokkal és tengelyekkel,
huzalokkal és hengerekkel,
telepekkal, szigetelőkkel,
szelepekkal, gőzös erőkkal;
szárnyakkal, zúgó motorokkal,
fém-tüdővel és érc torokkal,
vas-szívvel, melyben nincs alázat,
szerelte fel magát e század!

Nagy útra készül... Messzi térre...
Nem szomjas borra már, csak vérre...
Zsákmányra felhők peremén les...
Már a szerelemre sem éhes...
A hideg ébrenlét királya
már az álmokat sem kívánja;
valóságban él, csak anyagban;
mely tapintható s csalhatatlan...

Siet e század... És a tűz még,
mely benne zihál, minthogyha üznék,
árnyát kísérteties fénnel
előbbre veti: rémes fény-jel!...
Hogy a Saturnusban, a Hold-ban
megláthassák, hogy merre, hol van?...
Célt mutat, mint a bamba állat?
Izgatja a telitalálat?...

Rohanj; század, te, külön bolygó!
Utánad nézni, bús, de oly jó!
Látni magam: kis pontot, benned,
s tudnom, hogy így kell tönkremenned...
Kis kalapáccsal én, te szörnyű
ágyúkkal, miknek röpte könnyű...
Ahova én, förtelmes félsz-szel:
te is csak oda, oda érsz el!...

MARTON ERNŐ: EGY ÉPOSZ MARGÓJÁRA

MEGJELENT AZ „ÚJ KELET“ KOLOZSVÁRI NAPILAPBAN

Éppen húsz esztendeje annak, hogy a nyitrai jesiva nagyalmú bocherje voltam. Alig multam tizenötéves, de az irodalmi ambíciók már kikezdték gyermeki nyugalمامat. A jesiva szigorú rendje mellett is egyre több időt téptem le a gamara-tanulásra szentelt éjszakákból, hogy titokban, belső remegésekkel és izgalmakkal verten verseket, novel-lákat írjak, részben íróasztalom fiókja, részben különböző szerkesztőségi papírkosarak számára.

A nyitrai bocherok között legendák keringtek a jesiva egy volt növendékéről, aki szintén verseket írt és innen indult el, hogy megmássza a zsidó Parnasszust. Suttogva mesélték egymásnak, hogy ez a bocher leányruhában lopózott fel a színházba, mindenféle könyveket olvasott és emiatt el kellett hagynia a jesivát. Szörnyűség! Hogy egy bocher színházba menjen és leányruhában!

Nekem ez a legendás bocher az első pillanattól kezdve ideálom volt. Mohón kaptam minden emlék után, amely róla ottmaradt. Mert ezt a bochert ismerték már akkor széles Magyarországon. Dr. Patai Józsefnek hívták és a Mult és Jövő szerkesztője volt.

Bámultam és irigyeltem Patait. Valahányszor rágon-doltam, a szívem szorult össze: vajjon ki tudok-e törni valaha a Pár-utcai gettó nyomott levegőjéből, vajjon én is átlendülhetek majd abba a szabad világba, amely a gettó falain túl van és mely káprázatos ígértföldjeként csillogott előttem. Ó, érettségi vizsga, te messzi elérhetetlen délibáb! Ó egyetem, ó irodalom, ó szerkesztőségi asztal! Soha, soha nem foglak elérni benneteket megejtő, szívverést elállító álmok.

Bámultam és irigyeltem Patait. Ó mindezt már elérte.

*

Még ma is bámulom őt, sőt bámulatom egyre nő, de már nem irigylem.

Közben én is megcsináltam a salto mortalet és az álmok egyikéből-másikából valóság lett. Nincs fájdalmasabb valami, mint amikor az álmok megvalósulnak. Akkor derül csak ki, milyen nagy különbség van álom és valóság között. Ma már tudom, mit jelent az, zsidó, s még hozzá magyar-zsidó lapszerkesztőnek és írónak lenni. És tudom azt is, mennyivel nehezebb zsidóként és emberként élni a gettó falain kívül, mint belül.

Nem, nem irigylem már Patait. De meghatottság fog el, valahányszor arra a szívós munkára gondolok, amelyet több mint negyedszázad óta végez a magyar-zsidó szelle-miség újjáformálása terén. Egyedül, segítőtársak nélkül indult neki, hogy messzezenegő fórumot teremtsen a zsidó irodalom és művészet számára, de nem annak a hitközségi műfajnak, amelyet azelőtt műveltek Magyarországon, ha-nem a zsidó népi megújulás irodalmának és művészeté-nek.

Megteremtette a fórumot, a Mult és Jövőt, amely úgy külső formájában, mint művészi tartalmával ma is párat-lanul áll a zsidóvilágban, melyhez hasonlót egyetlen nyelv-terület zsidósága sem produkált még. Próbálkoztak ha-szonló zsánerű lapokkal más országokban is, országokban, ahol sokkal több zsidó él és ahol a zsidók közelebb állnak a népi gondolathoz. De ezek a lapok kérész-életűek vol-tak. Születtek és meghaltak. Fellobogó és kihunyó rőzse-lángok az éjszakában. Csak Patainak sikerült negyedszá-zadon át megtorpanás nélkül, változatlan nívóban és szel-lemben fenntartani az orgánumot, amely a zsidó jövő ígé-retét hozta a magyarnyelvű zsidóságnak.

*

Csak a céhbéliek mondhatják meg, mennyi szenvedés-sel, csalódással és megalázással jár egy független, új uta-kon járó zsidó lap szerkesztése és kiadása. Főleg Magyar-országon. Egy bűvész ügyessége és egy szent türelme és hite kell hozzá. Patai Józsefben megvoltak ezek a tulaj-donságok.

Ő az új zsidó kultúra első pionirja a magyar sivatag-ban, a szorgalmas magvető, ki hajnaltól napestig jár a bá-rázda nyomában, hogy kikényszerítse az áldást a konok ta-lajból. Mert konok, renyhe föld ez a magyar-zsidó ugar. de Patai rendületlenül bízik benne s ha ma még gyéren is szöknek szárba a kalászkok, hiszi, tudja, hogy egyszer mégis csak felszabadulnak a talaj mélyén szunnyadó ősi zsidó erők. Herzl is mindig bízott a magyar zsidóság feltámadá-sában. Jó kell, hogy legyen ez a föld, hiszen ez adta az újkori zsidóságnak legnagyobb fiait: Herzlt, Nordaut és egész seregét a szellem hőseinek.

Ezek közé a hősök közé tartozik ma már Patai Jó-zsef is.

*

Lelki szükséglet volt számomra mindezek elmondása, abból az alkalomból, hogy Patai megírta — úgy érzem — élete főművét: a Herzl-biográfiát. Több nagysikerű iro-dalmi munkával ajándékozta meg eddig Patai a magyar-nyelvű zsidóságot, ez a Herzl-könyv azonban az egyetemes zsidó irodalom standard-workja lesz.

A Talmud-foliáns fölött
(Löw E. felvétele)

*Tepper festőművész műtermében Pataival és Hameirivel
(Dr. Emődi Miklós felvétele)*

Számosan próbálkoztak eddig Herzl Tivadar életének megírásával, a napokban elhunyt dr. Friedemann Herzl-könyve például megkapó felvázolása volt ennek a csodálatos életnek. De mindezek az írások messze voltak attól, hogy hűséges, kimerítő krónikásai legyenek Herzl robbanó dinamikájú, regényes életének. A háromkötetes Herzl-napló megjelenése előtt nem is lehetett szó komoly Herzl-életrajzról, mert ez a napló nemcsak Herzl ezerfelé ágazó diplomáciai tevékenységét tárja fel először a nyilvánosság előtt, de megrendítő őszinteséggel világított bele lelkiéletének titkaiba, vívódásaiba és tragikus konfliktusaiba önmagával és a világgal.

Patai József könyve az első összefüggő, teljes Herzl életrajz, amely amellet, hogy művészi egységbe fogja össze a külső történések óriási anyagát, feltárja az események mögött ható pszichológiai rugókat is. Patai a könyv megírásánál nemcsak a már meglevő anyagot, de saját kutatásainak eredményét is felhasználta, főként ami Herzl életének magyar vonatkozásait illeti.

Amellet, hogy a történelmi hűségtől egy hajszálnyira el nem tér, Patai még sem ölti magára a hűvös történetíró tógáját, de minden során érezni lehet azt a túlradó meleg szeretetet, amellyel a téma iránt viseltetik. Ebben a könyvben valóban úgy lép elénk Herzl, mint nemzeti époszunk hőse, ahogy nagy ellenfele: Archad Haam nevezte őt megrendítő nekrológiájában. Frissen, élettől duzzadóan jelenik meg előttünk „a keleti fejedelem” alakja és szavai olyan aktuálisan csengenek, mintha ma hangzottak volna el. Csak az idők távolán át válik világossá előttünk, hogy mindaz, amit a zsidó nemzeti gondolat eszmei és etikai tartalommal később kitermelt magából, legigazabb magvában már ott volt Herzl írásaiban: a zsidó nép számára hagyott végrendeletében.

*

Szívvvel és szeretettel van megírva ez a könyv. Azt írja nekem Patai, hogy könnyezett, miközben ezt a könyvet írta.

Különös jelenség. Herzl is sírt a Judenstadt írása közben.

Én magam pedig, aki a könyvet olvastam, sokszor kérdeztem csodálkozva önmagamtól, miért telnek meg a szemem folyton könnyel. Utoljára talán húsz évvel ezelőtt sírtam, az édesapám nyitott sírjánál.

Miért sírok, mikor Rev. William H. Hechler, a bécsi

angol követség káplánja bekopogtat Herzlhez és hátborzongató egyszerűséggel azt mondja neki: „Itt az idő a prófécia teljesítésére”.

Vagy amikor a kongresszus tribünjén megjelenik Herzl és így szól: „Hordozói vagyunk egy zászlónak, amely egykor más kezekben fog lobogni, egy holdog Izrael felett.”

Miért sírok, amikor Rechovot kolónia hírája Tórával a kezében sehechejanut mond Herzlre.

Miért sírok, amikor a vilnai zsidók rendőrkorbácsok ütlegei és kozákllovak patái alatt kiáltják: „Éljen Herzl király!”

És meghatódom olyan jelentéktelen semmiségen, hogy Herzl, amikor Chamberlain angol külügyminiszter meghívására Londonba utazik, azt írja naplójába: „A Pressetől úgy szöktem meg, mint egy iskolásfiú.”

Vagy mi meghatódni való van azon, hogy Herzl E. M. Lilienhez, a nagy zsidó festőművészhez írott levelében így szólítja meg a művészt: „Lilien auf dem Felde”.

Olvasom a könyvet, ennek a tiszta, nagy életnek lélegzetvisszafojtó regényét és egyszerre csak nagy meleg könnyek folynak végig az arcomon. Peregnék, peregnék a könnyek és egyszerre úgy érzem, hogy az egész szívemet körülveszik ezek a meleg könnyek, könnyekben fürdik a szívem s mintha hirtelen megmozdulna s a könnyek árján emelkedni kezdene a szívem.

Milyen könnyek ezek? A bánat könnyei, vagy az öröme? Egyiké sem.

A megindultságé. A szépség, a nagyság, a tisztaság előtt. A lélek megtisztulásának könnyei.

Láttam már sírni embereket egy szép szobor előtt és láttam sírni embereket Beethoven kilencedik szimfóniájánál.

Megrendítő erő van a szépségben és a nagyságban. Ez az erő nyögöz le, amikor Herzl életét olvassuk.

*

Szeretnék valami szépet mondani Patai könyvéről.

Ez a könyv méltó ahhoz a férfihoz, akiről szól és az élethez, amelyet megénekel.

*Patai József egy tel-avivi terraszon
(Dr. Emődi Miklós felvétele)*

WIDDER SALAMON: A VILÁGIRODALMI LEXIKON

II. KÖTETE (EVVA—LILI)

A hazai könyvkiadás nehézségeire mutat, hogy több mint két év telt el az első kötet megjelenése óta. Ennek a második kötetnek megjelenési formája pedig, amint bekezdés nélkül kezdődik és befejezés nélkül végződik, talán szimbolikusan akarja jelezni, hogy a szerkesztés nem okult semmit az I. kötet megrótt hiányosságából és ugyanazzal a furcsa objektivitással szemeli ki a közlendőket, mint az I. kötetben. Legalább is zsidó vonatkozásban. Azon néhány *Kecskeméti Ármintól* származó zsidó tárgyú cikkeken kívül, amelyek főképp a középkori zsidó irodalmi jelenségekkel foglalkoznak, egész légiója maradt ki a tudomány és irodalom jeles zsidó származású művelőinek.

Olyan nemes író, mint amilyen *Georg Hermann*, a *Jettchen Gebert* és *Henriette Jacobi* immár 120.000-es kiadást ért regények szerzője, vagy az amerikai *Lewisohn*, az „Örök sziget” szerzője, nem található a lexikonban. *Else Jerusalem*, a magyarul is megjelent „Szent Skarabeus” szerzője csakúgy kimaradt e pantheonból, mint a korán elhunyt *Kafka Ferenc*, akinek stilművészete és mély valóságosságot tükröző művei a világirodalomban biztosítanak neki helyet. Ugyancsak hiába keressük *Leopold Kompert*-nek a ghettről szóló költészet első mesterének nevét, pedig őt már a magyar vonatkozásokért is meg kellett volna említeni, hisz *Andrássy György* gróf fiainak volt nevelője és megírta a „Pusztai regényét”. Hogy *Bernhard Lazare* az élestollú cionista író, aki egyébként a *Dreyfuspörben* is fontos szerepet vitt, nem talált helyet, az még valahogy érthető, de hogy *Moritz Hartmann*, a „*Kelch u. Schwert*” és a „*Satirische Reimchronik eines Pfaffen Mauritius*” szerzője, a szabadság gondolatának lelkes előharcosa Ausztriában, különben is termékeny író, (munkái 10 kötetben jelentek meg) nem talál említést, az már fölületességre vall.

Ily hiányok után csak természetes, hogy a kifejezetten héber írók, mint az éppen most sokat emlegetett *Frischmann*, az első igazán „európai” héber író, aki tiszta művészetet vitt be a vajudó héber irodalomba, vagy a legmodernebbek közül: *Uri cevi Grinberg* nem található a Lexikonban. De egyenesen hiba, hogy *Letteris*, a 19. század első felének ünnepezt héber költője kimaradt. Ha már sem költeményeiért, sem a brit bibliatársulatnál megjelent és mind a mai napig világszerte használt kritikai biblia-kiadásáért, sem pedig az igen elterjedt *Machzor*-fordításáért nem találtatott érdemesnek, akkor legalább *Goethe Faustjának*, *Byron „Héber dalainak”* és *Racine zsidótárgyú drámáinak* első héber fordítójaként kellett volna megemlíteni. Föltéve azonban, hogy a héberre való fordítás nem elég érdem a Lexikon előtt, akkor legalább a héberből való fordítás talált volna méltánylást. Hisz a középkori héber költészetet a keresztényvilág is csak *Heller Seligmann* művészi fordításából ismeri és az ő neve sem található. De hiányzik a gyűjteményből *Ludwig August Frankl* neve is, akit ha semmi egyébért, már azért is fel kellett volna venni, mert *Arany János* egyik igen szép zsidótárgyú költeménye „Az utolsó főpap” a *Frankl* feldolgozása után készült.

Ha a zsidó származású és zsidó tollú szépírókkal ilyen mostohán bánik a V. L., akkor mit várhatunk a zsidó tudósok munkájának értékelésétől. A zsidó történészek közül *Jost*, az első összefoglaló és nagyszabású, a zsidóságról szóló többkötetes történeti munka szerzője, vagy *Karpeles*, a legnépszerűbb zsidó irodalomtörténet írója, vagy *Kaysersling*, a spanyol zsidóság historikusa, vagy *Güdemann*,

a zsidó oktatásügy megírója, vagy a *Geigerek* közül egy se kapott helyet. Hiába keressük a 10 kötetes héber történet írójának, *Jawitz*-nak a nevét, de még *Klausnert* sem említi, pedig a Jézusról szóló műve már németül és angolul is megjelent.

Éppily kevés érzéket tanúsít a V. L. az orientalisták iránt. Hiányzik *Harkavy* Ábrahám a karaiták történetének legkiválóbb kutatója, akinek a *Firkovitsch*-féle hamisítások földerítése körül is nagy érdemei voltak (persze *Firkovitsch* neve sem fordul elő), hiányzik *Kaempf*-nek, a „*Nichtandalusische Poesie*” szerzőjének a neve és nincs meg a tavaly elhunyt *Horovitz* Józsefnek, a frankfurti egyetem Korán-kutató orientalistájának a neve sem.

Érdekes lenne megtudni a V. L. kritériumát. Mert míg *Hirsch Samson Rafael* helyet kapott, addig az exegesis, valamint a talmudtudomány terén sokkal jelentősebb *Hoffmann* David neve nem fordul elő. De hiányzik az utóbbinak ellenlábas is a „*Randglossen*” neves szerzője, *Ehrlich Arnold*.

Ugyancsak mostohán bánik a V. L. a zsidó lexikografusokkal is, mert sem *Fürst* Juliust, a concordantia-szerkesztőt és héber szótárírót, sem *Jastrow*-ot, a héber-angol talmudi szótárírót nem említi. Hiányzik *Hamburger* Jacobnak, az első modern zsidó Real-encyclopedia írójának, valamint a magyar származású *Kohut*-nak az „*Aruchcompletum*” kiadójának a neve. De nem találjuk a magyar származású *Guttmann* Mihálynak, a „*Maftéach*” szerzőjének a nevét sem. Hogy a magyar származás nem akadály a V. L.-ban való említésnek, annak látható bizonyítéka, hogy *Feuerstein* Avigdor kapott benne helyet. Megérdemli. De mindenesetre van olyan jelentősége a zsidó szellemi életben *Guttmann*nak is. De osztozik sorsában *Káro* József is, a *Sulchan-Aruch* szerzője.

Hosszadalmas volna felsorolni a zsidó származású tudósok és a zsidósággal foglalkozó keresztények neveit, akiknek nevét hiába keressük a V. L.-ban. De arra a súlyos hibára még rá kell mutatnunk, hogy a V. L. a magyar irodalmi szempontokat is elhanyagolja, mert nem tartja számon, hogy mely külföldi művek olvashatók magyar fordításban. Így nem említi *Feuchtwanger*: *Jud Süß* magyar fordítását (A herceg zsidaja) *Hevesi*-nek: *Majmúni „More”-jéről* szóló munkáját, a *Herzl*-cikkben pedig ki felelti *Patai* *Herzl*-életrajzát.

A V. L. utolsó, harmadik kötetében — amint egy utalásból kitetszik — a zsidó irodalomról lesz szó. Elvárjuk, hogy a felsorolt hiányokból mindazok, amelyek a címszó fogalmi körébe beszoríthatók: pótoltnak és hogy a még feldolgozandó zsidó vonatkozású cikkeken, egy lexikontól megkívánható objektivitással fog a szerkesztőség értékelni.

Szűcs László
a M. Kir. Operaház
művésze, aki a Mult
és Jövő legutóbbi
kulturstjén lelkes si-
kert aratott.

TISBI ILLÉS: BÚCSÚ

A búcsú, a megszokott miliő, szeretett emberek és tájak elhagyása a legfájdalmasabb élmények egyike. Az ember társadalmi lény, az élet örömeit csak más, hozzá közelálló emberek társaságában tudja élvezni s a környezet tagjai annyira a lényéhez tapadnak, hogy az öncsonkítás érzése fogja el, mikor kiszakítja magát körükből. De nemcsak emberekkel van ez így. Házak, utcák, erdők, mezők, az az egész földdarab, melyen életét tölti az ember, úgy magához láncolja, mint a fákat és növényeket a termő humusz s az idegenbe távozó bodogtalannak, gyökerét vesztettnek érzi magát.

De van ennél fájdalmasabb búcsú is, mikor a közöny, az érzéstelenség, a fájdalom hiánya fojtogatja a távozót. Ebben a szomorú, sivár érzésben, csak nekünk, a zsidó nép fiainak lehet részünk. Igaz, nagyon igaz a „holygó zsidó“ legendája! Sokszor éreztem saját életemben a talajtalan-ság átkát és tehetetlenül vergődtem fájdalmamban. Szülő-falumból a kisvárosba kerültem, onnan a nagyvárosba, aztán a metropolisha és túl a határokon idegen országokba vetődtem. De mindig úgy hagytam el előbbi lakhelyemet, mintha csak tovább mennék egy megkezdett úton valami messzi, ismeretlen cél felé. Hosszú időt, sokszor éveket töltöttem egy-egy helyen és mikor a távozásra készültem, magamba néztem és riadtan kérdeztem: hát nem fáj elhagyni ezt a helyet, ahol ismersz minden zugot és ahol téged is ismernek? De hiába akartam ellágyulni, érzékennyé lenni, nem tudtam egy fájdalmas vonaglásra bírni fásult szívemet. És alig telepedtem meg valahol, már új terveket szőttem és valami vad nyugtalanság hajtott tovább, egyre tovább. Berlin, Páris, London! Ezek és más állomások hívtak, csábítottak. Új népek, új nyelvek, új szokások, de engem nem riasztott az idegenség. Otthonom volt az egész világ, mert nem volt otthonom sehol...

Most újra csomagolok. Elhagyom ezt a várost, ahol néhány nehéz, küzdelmes évet töltöttem, itt törtem magam és tülekedtem a siker s a népszerűség felé és itt eszméltem rá először a sikerek kesernyés mellék- és utóízére. Sok csalódás ért és sok új remény gyult ki és hamvadt el bennem ebben a városban. Embereket ismertem meg, barátokat szereztem, talán ellenségeket is. És most, mikor hosszú időre, talán örökre elhagyom Budapestet, újra szomorúan állapítom meg: úgy megyek el innen, mintha tegnap kerültem volna ide... Csak egy csomaggal több lesz a batyumban, belekerülnek a pesti élmények is...

De ez az üres, fájdalom nélküli indulás, úgy remélem nem ismétlődik meg többé. Mert a mostani indulás hasonló az eddigiekhez, de az érkezés más, egészen más lesz, mint az eddigi érkezések. Azt a helyet, ahová most megyek, nem nyugtalanságom tüzes transzparenssei vetítették elé, az a hely: Erec-Jiszrael, ahol a „holygó zsidó“ nyugalmat keres és bizonyára találni fog. Igen, úgy remélem, végre lesz egy hely, ahol engem is magához ölel a föld, belém nőnek a fák és ráfekszik a lelkemre a táj minden varázsa, egy hely, ahonnan csak tépetten, sebzett lélekkel távozhatok s ha elkerülök onnan, gyötrő, leküzdhetetlen sóvárgással fogok vágyakozni vissza a világ minden tájáról.

Az a hely nem is idegen nekem. Nem jártam még soha Erec-Jiszraelben, mégis gyermekségem legszebb emlékei oda vezetnek ahhoz a távoli, keleti országhoz. Magyar alföldi faluban születtem, de ahhoz a pajeszes, chéderben tanuló gyermekhez, aki voltam, sokkal közelebb volt Jeruzsálem, mint Budapest. Az én falumban nem volt se folyó, se erdő és nem voltak hegyek. Földrajzot nem tanultam, csak a Bibliára és a Talmudra oktattak. Számomra az első folyó a

Jordán volt, az udvarunkon növő akácon kívül, csak a libanoni cédrusokat ismertem s a füstölgő Szinaj és a Hermon havas orma világítottak elé a szent könyvek lapjairól. Érzékeny, melankóliára hajló gyermek voltam és ha bánatomban vigaszt kerestem, Dávidhoz, a zsoltáros királyhoz fordultam, ha pedig lázadni akartam, összehújtam az öreg Jób-bal és együtt keseregtünk az isteni gondviselés igazságtalanságain...

Igaz, azóta sok minden megváltozott. Kikerültem a csodálatos könyvek világából, egyre messzibb estem az ősi csodavárostól, Jeruzsálemtől és közelebb jutottam Budapesthez, az európai tájakhoz s azokon keresztül a nyugati kultúrához és világfelfogáshoz. Hátat fordítottam öreg barátomnak, Jóbnak is és ha olykor elfogott a lázadás hangulata, Nietzschével szövetkeztem és vele harsogtam ujjongva, a szenvedés kábulatában: meghalt az Isten! meghalt az Isten! De néha felcsendültek a régi dallamok, egy boltíves templomba menekültem, tenyerembe hajtottam a fejem és bűnbánóan suttoztam: osamnu, bogadnu... Vad csatatér lett a lelkem, viaskodtak bennem Nietzsche és Jób, a gőgös ember-isten s a lázadásában is alázatos isteni ember, a józan Nyugat s a misztikus Kelet.

Most eldőlt a harc. Győzött az őseredet, az égő tüsek-bokrot nem emésztették fel a lángok. És jól van ez így, mert tudom, ha másként történt volna, két világ között lebegnék utolsó napomig és nem találnék megnyugvást soha. Most elmegyek abba az országba, ahol már akkor éltem, mikor még vizek, hegyek és messzi határok választottak el tőle.

De azért ez a nyugati kirándulás sem volt hiábavaló. Sok mindent magammal viszek, amit majd beépítek új életembe, a feltámadó Erec-Jiszraelben. Azok, akik az önálló zsidó otthont építik, nagyobbára idegen kultúrák emlőin nevelkedtek s az idegen kultúrák igazi értékei alkotó elemekké válnak majd az új Palesztinában. „Feldíszítjük Sém sátrait Jafet szépségeivel!“ De a vihartól dült, megtépázott sátrakat felállítjuk és megerősítjük. Ennek az építő munkának akarok hasznos munkása lenni s amit itt szereztem magyar földön, a magyar nyelv és kultúra révén, át akarom plántálni a mi új, zsidó életünkbe.

Ez a „holygó zsidó“ fogadalma, mielőtt nyugalomra tér.

TUNKELER: TEL-AVIV — A ZSIDÓ VÁROS

Tudom, hogy az egész világ zsidósága kíváncsian várja, lesi, hogy mit mondok én Erec-Jisraeltől. De én nem sietek, hanem megvárom, amíg az első benyomásokból fakadt lelkesedésem kissé lehül és higgadtan alkothatom meg a véleményemet.

Addig menjünk sorban.

Tel-Aviv.

Az első zsidó város, amely Jaffa után utunkba esik.

Nem emlékszem már, hogy melyik ujság rendezett egyszer ankétot a huszadik század legnagyobb csodájáról. Különböző válaszok érkeztek be: a rádió, a hangosfilm, Einstein, a Zeppelin. Csak egy válasz volt, amely Tel-Avivot nevezte a legnagyobb csodának.

Nagyon helyes. Valóban csodálatos dolog, ez a Tel-Aviv!

Mintha a tenger habjából, a kopár földből nőtt volna ki hirtelen a Földközi tenger partján egy csodálatos, fényben úszó város, világos, szép, széles, aszfaltozott uccákkal, palotákkal, villákkal, kertekkel, terraszokkal, terekkel, sétányokkal, zöld parkokkal és mindez a morajló tenger közelében és minden fölött — a ragyogó, kék palesztinai égbolt!

Fehér, rózsaszín, kék és zöld — hogy tetszik a színek összetétele?

És ha eszedbe jut, hogy ez a város 15—20 év alatt épült, megállsz, mint egy rébusz előtt.

És szemünk előtt épül tovább, ugyanezzel a tempóval. Egy turista, aki két hónapot tölt Palesztinában, két Tel-Avivot talál itt: egyiket, mikor ideérkezik és egy teljesen újat, mikor visszaindul.

És valóban zsidó város. Zsidók építették. Az építéstől az üvegesig, a kőművestől a festőig — csupa zsidó kéz munkálkodott rajta. És lakni sem laknak mások, csak zsidók —, még orvosságnak sem találni egy nem-zsidót... Itt még a sabesz-gój is zsidó...

Körül vagy véve zsidókkal. Elöl egy zsidó, jobbról egy zsidó, balról egy zsidó és hátul, bizonyára, szintén egy zsidó áll.

Hogyan lehetséges ez? Én mindig úgy képzeltem, hogyha zsidók építeni fognak egy várost és letelepednek benne, az legfeljebb egy Berdicsev, Kaszriliwke és hasonló zsánerű hely lehet.

Tel-Aviv rombadöntötte minden elképzelésemet. Különböen is, Tel-Aviv egy csapással pozdorjává törte a zsidósággal szembeni vádak és előítéletek tákolmányát és sok velünk kapcsolatos „igazságot“ hazudtolt meg.

Tel-Aviv bebizonyította, hogy a zsidóknak érzékük van a tisztaság iránt, a zsidók kedvelik a szép formákat, szeretik az ízléses lakhelyeket; sőt, még a rendnek is barátai, figyelmesen járnak az uccán, kerteteket ültetnek és odaadással ápolják a virágokat. Bebizonyította azt is, hogy a zsidó mentes lehet a hisztériától, hogy héberül beszélő lányok szépek is lehetnek, hogy a zsidó okos lehet önmagának is és hogy

nagyszerű ideái lehetnek. Bizonyíték? Ki épített egy ilyen kertvárost, egy ilyen csodálatos nyári és téli oázist, a technika legújabb vívmányai szerint, a nyílt tenger közvetlen közelében és letelepedett „a szőlőtökéje és fügefája“ alá.

Idillikus város, „németes“ város — „németes“ és mégis a zsidóságé.

S az élet is olyan idillikus, „németes“, félünnepies. Még az ipari és kereskedelmi centrumokban is kényelmesen, kapkodás nélkül zajlik az élet. A boltosok, akik vasárut, kötelet és ruhaneműt árulnak, a kovácsok, akik nehezen dolgoznak a műhelyekben, az uccaseprők, a kőművesek és a csatornázók — mindenki gemütlich, jókedvvel dolgozik. A mészárszékben, a halpiacon — mindenütt érezhető az idillikus légkör. A szefard hordár, aki a csomagot viszi, a jemeni tejes, a bucharai süteményes, a sofőr, a rendőr — mindenki idillikus. Még két zsidó veszekedése a vásártéren, még a törvényszék is dr. Korngryn bíraskodásával — minden, minden olyan könnyed, nyáriás.

Még a szegénység is körülhatárolt, félünnepies.

Nem hiába ragaszkodnak annyira a város lakói Tel-Avivhoz. A gyermekhez való ragaszkodás ez, amint látják, hogy napról napra fejlődik és izmosodik. Százegyszer hallhatjátok ismerőseitektől a legnagyobb lelkesedéssel, Tel-Aviv keletkezésének történetét.

— Íme, itt, ezen a helyen — nyújtja ki egyik kezét és rámutat az aszfaltozott uccákra a cirádás villákkal, leánderekkel és szederbokrokkal —, itt pusztá homok volt, mély homoktenger, sivatag.

— És itt, — mutatja a másik a „Sdéro Rot-schild“ gyönyörű, széles sétányát, amely karcsú ciprusokkal és mimózákkal van beültetve —, ezen a helyen kövek, kopár, élettelen kövek heverték.

— És az a hely, — mutatja a harmadik a sokfelé ágazó üzleti centrumot, a díszes kirakatokkal és cégtáblákkal —, az 19 év előtt a „külváros“ volt, ahol veszélyben forgott az ember élete, ha revolver nélkül odamerészkedett.

— És itt sakálok üvöltöttek. Most egy tágas út van promenáddal, fürdőkkel, kávéházakkal és európai hotelekkel s egy év múlva már mindez bizonyára kicsi, semmis és ósdi lesz, mert nagyobb, szebb és újabb épületek foglalják el a helyüket.

Olyan zsidókkal is találkozunk itt, akiknek egyedüli foglalkozásuk, hogy szeretik és rajonganak Tel-Avivért. Járnak az uccákon és hámulják az épülő házakat, a fákat és az új jövevényeket.

Ha éhesek is egy kissé ezek a rajongók, jóllaknak a szeretettel, Tel-Aviv iránti határtalan szeretetükkel.

Egy ilyen zsidó tisztában van minden ház történetével, méretével és korával.

— Íme, ez a ház — meséli — már öreg, a legősibek közül való. Már maholnap tizenkilencéves lesz. Egy kivénhedt ház...

Ha valaki házat épít, mindnyájan örvendeznek, még azok is, akiknek nincs saját házuk. Addig örvendeznek, míg eszükbe jut, hogy lakbért kell fizetni, vagy hogy itt a költözés ideje és nincs még új lakás... Akkor sóhajt egyet... De ez a sóhaj is idillikus, romantikus, errec-jiszráeli sóhaj, mint az itteni bajok általában.

Vannak-e egyáltalán bajok? Biztosan. De azok is idillikusak. Itt lakni lehet egy tengerparti palotában és gondokban gyötrődni. Vagy találtok egy zsidót „a szőlőtője és fügefája alatt” és mellékesen — sóhajto-

zik. Mert egy váltó, ha héberül is van kitöltve, mégis csak váltó és az óvás, ha héberül is van írva, mégis csak óvás. És ha szombaton nem is kell fizetni, fizetni kell vasárnap. S a pénz, ha héberbetűs erreci pénz is, ha nincs belőle, nagyon keserű. S a krízis, amely ide is belopózott, még pedig certifikát nélkül, elég rendszeren működik. De mindennek ellenére az egész világhoz viszonyítva, itt mégis csak Erec-Jiszráel van.

Semmiesetre sincs annyi munkanélküli, mint Amerikában...

Jiddishből: *Tisbi Illés.*

PATAI JÓZSEF: HITKÖZSÉGI TISZTVISELŐ-KÉPVISELŐ

Ezekben a súlyos időkben, mikor a hitközségek fenntartása és vezetése elé annyi leküzdhetetlennek látszó akadály tornyosul, fokozott fontossággal bír a hitközségi tisztviselő pozíciójának kérdése. Ma nem lehet közömbös, ki és hogyan kezeli az aktákat, fogadja a feleket, irányítja az ügyeket. Ma nem hízhatunk a dolgok menetének automatikus voltában. Mi sem áll ma távolabb „a perpetuum mobile” fogalmától, mint a hitközség, amely semmikép sem lehet önmagától „örök mozgó”. És mozgási sebességét sem gyorsíthatja a lejtő, amelyre a zsidó közélet teljes egészében jutott. Bukás és széttűllés vár a mélységben és ha nálunk még pezseg is kissé a kehilla élet, ijesztő példák rettentenek a távolból. Egykoron nagy zsidó hitközségek megsemmisültek és feleslegessé vált tóratekerceik olcsó antikváriumok vásárára vándoroltak. Ma erősen kell tartani a gyeplőt és vigyázni a zsidó közösség energiáira, idegeire. Nem túlhajtani, nem túlfeszíteni, de akarattal és szeretettel összetartani és főképp visszatartani a meneküléstől, mely mindig megkönnyebbüléssel kecsegteti a zsidóság terhét viselő, de a zsidóság értékét nem érző hitközségi tagot. Ilyenkor a tisztviselő nem lehet sem gettószellemű tintarabszolga, se shakespearai típusú „pakázó közhivatalnok” vagy könyörtelen adótiszt, hanem közösségének védője és istápolója. Nem tisztviselő, hanem *képviselő*, aki a hitközség ügyeit, mint annak patrónusa, és a hívek követe tartja a kezében.

A hitközségi tisztviselő a modern korban emelkedett tekintélyben. Nem a régi „mesubod”, alkalmazott, hanem reprezentáns, az elfoglaltsága folytán legtöbbszörre távolból kormányzó községfejnek „roshakáhnak” látható megtestesülése. Hozzájárult a hitközségi tisztviselő tekintélyének emeléséhez az a körülmény, hogy gyakran héber és világi tudományokban kiváló egyéniségek kerültek ebbe a tisztségbe, vagy méltóságba, nagy poéták és tudósok, mint például J. L. Gordon (Szentpétervár), Ludvig August Frankel (Wien), Bacher Simon, Goldzieher Ignác (Budapest), hitközségi irodák szolgálatában töltötték életük legmunkásabb esztendőit. És méltón állhattak a többi egyházi és világi vezetők mellett.

Ma szükség van arra, hogy a hitközség irányítása az irodákban is zsidó szellemiség és előkelőség jegyében folyjon. A hitközségi tisztviselő nem lehet négy

fal közé zárt rideg bürokrata, hanem meg kell ismernie közelről a közösség bűját, haját. Ma nem ülhet a jog szigorú trónusán, sem a kényelmesség puha párnáin, hanem járni-kelni kell a zsidó tömegek viharvert lélekligetében, részvétellel meghallgatni minden panaszt, sóhajt, feljajdulást. És szimbólumává válni a zsidó szeretetnek, amely egyedül segítheti át e gyötrelmes történelmi időkön az egyént és a közösséget egyaránt. Aki a hitközségi hivatalhoz fordul, érezze, hogy *haza* megy, a testvérei közé, az otthonba, amelynek ma sajnos sokszor feldúlt otthonokat kell pótolnia. És ha már nem pótolhatja, legalább ne éreztesse hidegséget, elriasztó idegenséget. *Szerettesse meg a hívekkel a zsidóságot.*

A hitközségi tisztviselő a zsidó fórum képviselője. Persze párt nélkül. Ő minden zsidó képviselője, zsidó ügyeinek intézője.

De az is kétségtelen, hogyha ilyen magas *erkölcsi* igényeket táplálhatunk a hitközségi tisztviselővel szemben, hozzátartozik, hogy viszont a hitközség igyekezzék a lehetőség legmesszebbmenő mértékéig kielégíteni *anyagi* érdekeit. A kettő szorosan összefügg. Ez nem gazdasági, hanem etikai kérdés. *Súlyos gondoktól legörnyedt fejjel nem lehet emelkedett hangulatban dolgozni.* Segítségre szoruló szívvel nehéz segítséget nyújtani. A „létminimum” sokszor sehogyszem biztosítja a létet. És ez idegességet, feszültséget idéz elő és megmérgezi az egész atmoszférát. Ha a közösség közelebb akarja hozni magához az érte dolgozót és fokozni akarja munkaerejét, kell, hogy ne alkalmazottját, hanem képviselőjét lássa benne, akit tisztelettel és szeretettel vesz körül, akit a lehetőségekhez képest mentesíteni törekszik a gondok terhétől, hogy lelke fogékonyabb maradjon a közösség gondjaival szemben.

A hitközségi tisztviselő pozíciójának erősítése nemcsak szociális érdeke a zsidó közösségnek, hanem egyben szilárdítása a zsidóság jövőjének is.

BEKÖTÉSI TÁBLÁK és tartalomjegyzék
a Mult és Jövő 1932. évfolyamához
kapható a kiadóhivatalban:
Vilmos császár-út 34. szám

A SZENTFÖLDI TÁRSASUTAZÁS RÉSZTVEVŐINEK NARANCOSA LORD MELCHETT PALESZTINAI TELEPÉN

Kairóból írja *Widder Samu*, a közel Kelet egyik legtekintélyesebb exportőre, aki Athénben felejthetetlen fogadtatásban részesítette a *Mult és Jövő* társasutazó csoportját és velük együtt járta be a Szentföldet. Az ő magas gazdasági képzettsége és évtizedes kereskedelmi tapasztalatai teljes garanciát nyújtanak a nagystílű terv reálítására és gyors lebonyolítására nézve. (*A szerkesztőség.*)

Igen tisztelt Szerkesztőség!

Dr. Patai József még a Szentföldön tartózkodik, de az ügy fontosságára és sürgősségére való tekintettel kérem, hogy alábbi levelemet még a májusi számban közölni szíveskedjenek. Hiszen annak tartalma nemcsak a társasutazás résztvevőit, hanem a *Mult és Jövő* olvasóit általában érdekli, mert a terv, amelyről szó van, mindenkinek alkalmat nyújt arra, hogy mintegy élethbiztosításképpen existenciát teremtsen a Szentföldön.

A társasutazás résztvevőinek tett ígéretemhez híven körülnéztem a narancsos után. Mikor a társaság elutazott, egy ideig még kinn maradtam a Szentföldön és igyekeztem lehetőleg minden olyan kerületet bejárni, keresztül-kasul ebben a csodálatosan növekvő, épülő országban, amely narancsültetvény létesítése szempontjából számba jöhet. Igyekeztem mindent nemcsak a magam, hanem mindazok szemével nézni, akik engem a társaságból narancsföldek keresésére fölkertek és most végre eredményről számolhatok be. Találtam egy olyan narancsföldet, ami megfelel mindazoknak a követelményeknek, amiket az én kedves utitársaim állítottak. Elsőrangú helyen, prima föld, rendkívül kedvező fizetési feltételekkel.

Tel-Mondnak hívják a telepet, Lord Melchett alapította 300.000 font alaptőkével. Eddig már 2200 dunam földet vettek meg angol, csehszlovák és belga zsidók, amit a Tel-Mond társaság már be is ültetett narancsfával. Ősszel újabb 300 dunamot fognak beültetni. Ebből a 300 dunamból sikerült 200 dunamra opciót szerezni, a magam és utitársaim részére. Vagyis fenntartanak számunkra ez év júniusáig 200 dunamnyi földet.

Tel-Mond félóránnyira van Tel-Avivtól, virágzó kolóniákon vezet oda az út. A telepnek saját víztornya, gazdasági épületei, gépei vannak. A rendszer az, hogy ha valaki megvesz egy területet, akkor nem ő maga ülteti be és dolgozza meg, hanem a Tel-Mond Társaság. Ami igen előnyös, mert így a megmunkálás sokkal olcsóbb, mint ha valaki egyedül akarja gépek és képzett szakemberek vezetése nélkül a narancsot fölnevelni.

Egy dunam narancsföld száz angol fontba kerül. Ebben a száz angol fontban bennfoglaltatik a narancsföld hat éven át való teljes megmunkálása, vagyis a beültetés narancscsemetékkel, a vízvezeték bevezetése és hatévi gondozás. Az ötödik évtől kezdve

a termést Lord Melchett Társasága már a tulajdonos számára adja el és annak ellenértékét javára írja. A legkisebb egység, amit a Tel-Mond földeken szerezni lehet: tíz dunam. A föld megvásárlásánál öt fontot kell előlegként, a szerződés megkötésénél újabb öt fontot kell dunamonként fizetni, tíz fontot pedig az ültetés megkezdésekor, aztán hat hónapig szünetel a fizetés, a hetedik hónaptól kezdve pedig negyedévi 3.60 fonttal dunamonként törleszteni a hátralékot. A narancsos nyolcadik évében éri el teljes jövedelmezőségét, mely a befektetett összítőke 20—25 százalékát teszi, nettó 10 dunam narancsóból Palesztinában egy 4—5 tagu család szépen megél. Aki a Tel-Mond földeken narancsost vett, az egy további dunamra is igényt tarthat, mint telekre, melyen aztán 200 fontért modern, fürdőszobás, komfortos villácskát építhet magának. Egy dunam telek 17.5 fontba kerül.

A Patai-csoport részére fenntartott területek egymás szomszédságában vannak, mint ahogy általában egymás mellé kerülnek Tel-Mondon az angol, belga és cseh narancsosok. Egy-egy ilyen telep aztán közös nevet kap, anélkül természetesen, hogy az egyes tulajdonosok gazdaságilag vagy bármilyen szempontból függnének egymástól. Én magam már le is kötöttem 10 dunamot; és pedig azért csak tizet, hogy ezáltal megóvjam a kis kontingenst a többiek részére, akik esetleg nem akarnak 10 dunamnál többet vásárolni. Nagyobb vásárlásokat majd csak ezután fogok eszközölni.

Már nevet is adtam a leendő magyar telepnek. A palesztinaépítés magyarországi úttörőjéről, a magyar-zsidó művészirodalom megteremtőjéről, Patai Józsefről neveztem el Gan-Patainak, Patai-kertvárosnak. Lord Melchett társasága örömmel vette tudomásul ezt a bejelentésem, amelyben a Szentföldön is annyira ismert költőnek méltó megtiszteltetését látták.

Bármilyen további felvilágosítással szívesen szolgálok. Cím: *Widder Samu*, Athén, Rue Ravine 9. Sürgőnycím: *Widderfa—Athènes*.

Teljes tisztelettel

Widder Samu.

U. i. Természetesen nemcsak a társasutazások résztvevői, hanem a *Mult és Jövő* olvasói általában teljes bizalommal fordulhatnak *Widder Samu* úrhoz a szentföldi narancsföldek ügyében. *A szerkesztőség.*

NEIGER
J. rituális étterme
Budapest, VI., Teréz-körút 4
Lakodalmak és bankettek részére
külön díszterem! Ujjonnan átalakítva
Kitűnő
4 fogásos ebédet házhoz szállítunk P 1.80-ért

A MULT ÉS JÖVŐ SZENTFÖLDI ZARÁNDOKCSOPORTJÁT

rendkívüli szeretet és figyelem kísérte mindenfelé. Már Székesfehérváron virágokat nyújtottak be a vonatablakon a társaság hölgytagjai részére. Nagykanizsán dr. *Winkler Ernő* főrabbi, aki a előző héten a templomban beszélt a Szentföldre való zarándoklás jelentőségéről, fogadta feleségével és a kanizsai hitközség legtekintélyesebb tagjaival a társaságot. A vonat elindulásakor héber áldást mondott a zarándokokra.

Athénben érte aztán a társaságot a legkedvesebb meglepetés. *Widder Samu*, Athénben szakadt magyar zsidó, most az athéni zsidó hitközség egyik legtekintélyesebb tagja, gyönyörű műkincsekkel teli villájában vendégelte meg a társaságot. Már a kikötőben várt rájuk, Athén főrabbijával, az athéni hitközség elnökével, *N. D. Matatiával*, a nőegylet elnöknőjével, *Madame Cannettivel*, a cionista ifjuság elnöknőjével és sok más athéni előkelőséggel együtt. A legkedvesebb meglepetést azonban az a magyar cigánybanda hozta, amelyik a Hatikoát játszotta, cimbalmon, brácsán és prímhegedűn... Mágó Károly cigányprimás úgy húzta a Hatikoát, tisztán, hibátlanul, ahogy azt neki a Widderék aranyos kislánya, Zsuzsó, előénekelte. A feledhetetlen fogadtatást dr. *Szegő Miksa*, *Engel József* és *Patai József* köszönték meg a könnyekig meghatódott társaság nevében.

Haifában, még a partraszállás előtt a Haifa-bizottság tagjai feljöttek a hajóra és üdvözölték a társaságot. Partralépve *Breuer* mérnök, egyetemi tanár, az Érnek völgyének nagy hírű szanálója köszöntötte a palesztinai magyarok nevében a zarándokokat.

Jeruzsálemben *Fekete* professzor, *Klein* professzor, a jeruzsálemi egyetem tanárai, továbbá *Koch* főmérnök, a vízművek igazgatója, *Weiszbura* Chajim dr. és számos jeruzsálemi notabilitás fogadta a társaságot; ugyanezek jelen voltak az egész egyetemi tanáccsal együtt a Scopus hegyén, a héber egyetemen, a világhírű *Klausner* professzorral az élükön, azon a délelőttön, amikor dr. *Patai József* és *Goldzieher* Károly tartották meg előadásait. *Patai* és *Goldzieher* már hetekkel előbb fogadták el a héber egyetem meghívását.

Jeruzsálemben nagyszabású búcsúestét rendeztek a társaság számára. *Ben Zvi* beszélt a nemzeti tanács, a Vaad Leumi képviselőjében, dr. *Hantke* a Jewish Agency üdvözlőit hozta, *Klein* professzor és dr. *Weiszbura* a jeruzsálemi magyarok nevében szólaltak fel. Dr. *Patai*, dr. *Szegő Miksa*, dr. *Schönfeld*, dr. *Salamon Kálmán*, dr. *Feuer Imre* és *Tisbi* válaszoltak, megköszönve a meleg estét.

Tel-Avivban *Direngoff*, a város polgármestere és alapítója fogadta lakásán a társaságot. Tea és sütemény mellett rendkívül érdekesen és színesen vázolta Tel-Aviv és általában Palesztina fejlődését, elmagyarázta a fantasztikus tempójú építőmunka reális gazdasági hátterét, komoly megalapozottságát. A társaság tagjai közül *Kürti Emil*, *Deutsch Elemér*, dr. *Feuer Imre*, *Munk László*, *Spitzer Vilmos*, *Steiner Vilmos*, *Tauber Alfréd*, *Spitz Berta* és mások fordultak kérdésekkel a polgármesterhez, melyekre *Direngoff* a legnagyobb készséggel válaszolt. A társaság nevében dr. *Patai* mondott aztán köszönetet.

Péntek este *Bialik* fogadóestjén voltak hivatalosak a szentföldi zarándokok. A *Bialik* uccában lévő hatalmas villájában fogadta őket a nagy héber költő, Tel-Aviv szellemi elitjével együtt, kiknek állandó gyülekező helye a *Bialik-ház*. *Bialik* örömmel beszélgetett a társaság hebraista

tagjaival, köztük dr. *Salamon Kálmánnal*, *Fonfeder Mózzel*, *Patai Évával*.

Tiberiásban az egész környék magyarjai gyültek össze a társaság üdvözlésére, a mesebeli szépségű *Genezareth-tó* partján.

Peszach utolsó napján miután *Klein Sámuel* egyetemi tanár és felesége lakásukon fogadták az egész társaságot Haifában, elbúcsúztak a Szentföldről.

A Malon Hadar-Hakarmelben volt a búcsúest. *Alapi Béla* és dr. *Schönfeld József* köszönték meg a társaság nevében *Patainak*, hogy megmutatta nekik a Szentföldet; válaszában *Patai* mégegyszer összefoglalta nagy vonalakban a látottakat, azt a számtalan felejthetetlen impressziót, amit a társasutazás résztvevői Erec Izraelben szereztek és amelyek az épülő zsidóország rohamos fejlődéséről tesznek tanúságot.

ÚJ KÖNYVEK

MARTIN BUBER: KAMPF UM ISRAEL, Reden und Schriften 1921—1932. (Schocken Verlag, Berlin, 1933.) Ebben a kötetben össze van gyűjtve a legfontosabb mindabból, amit Martin Buber ebben a 12 évben a zsidó mult, jelen és jövő problémáiról előadásokban, beszédekben, cikkekben és expozéokban mondott. A bevezető darab, „Der dritte Tischfuss“ (A harmadik asztalláb) elmeséli egy chászid rabbinak szimbolikus cselekedetét, aki egy napon kimegy a piacra, a kalmárok közé. Hívei meglepett kérdésére, mit keres itt, példázattal válaszol: Ha egy háromlábú asztalnak letörik az egyik lába, megtámasztják, hogy az asztal megálljon. De ha letörik a másik lába is, akkor a harmadikat is megrövidítik és az asztal újra áll. A világ három lába: a Tan, a Szolgálat és a Jótékonyság. Mikor elpusztult a Szentély, eltört a Szolgálat lába. A hölcsék megtámasztották, mondván: „A Szolgálat a szív szolgálata, az ima.“ De ha a jótékonyság is kipusztul, ha ez a láb is eltörik, hogy álljon meg a világ? Kimentem hát a Tanházból a piacra, hogy a Tan lába is megrövidüljön és a világ asztala így megálljon.“

PETERDI ANDOR ÚJ VERSESKÖNYVE. *Peterdi Andor*, a kiváló lírikust és nemes, mélyenszántó költészetét a *Mult és Jövő* olvasói lapunk hasábjairól is jól ismerik. *Peterdi Andor* hosszú esztendő után ismét kötetbe gyűjtötte verstermésének legjavát és a könyv „Muzsika a viharban“ címmel fog a közeli hetekben megjelenni. Felhívjuk olvasóink figyelmét a költő ez új könyvére, mely szép kiállításban fog megjelenni s ára fűzve 2.— P, kötve 3.— pengő lesz. Előjegyzéseket *Peterdi Andor* könyvére a *Mult és Jövő* kiadóhivatala is elfogad.

A HERZL-KÖNYVTÁR 3. FÜZETE. A Herzl-könyvtárban, mely a klasszikus cionista művek magyarnyelvű megjelentetését tűzte ki céljául, sorozatának 3. füzeteként Herzl, Cionista írárok című gyűjteményéből jelentek meg részletek. A fordító, dr. *S. Gerő László*, biztos kézzel válogatta ki Herzl publicisztikai munkáiból a legjobbakat, mint az első kongresszusi beszédet, a londoni beszédét, a Cionizmus című nagy cikkét, mely még 1889-ben jelent meg a „North American Review“-ban, stb. A Herzl-könyvtár összes füzetei *Gondos Sándor* kiadásában jelennek meg *Andrássy-út 67. I.*

DONÁTH GYÖRGY. VERSEK. (Kecskeméti Közlöny nyomda és lapkiadó vállalat, 1932.) *Brett Lászlóval* és *Halassy Sándorral* együtt adta ki *Donáth György*, a tehetséges fiatal költő verseit, melyek egyéni, meleg érzelmeket kifejező, erőteljes hangjukkal biztató ígéretet jelentenek. Kiütközik itt-ott a versekből a zsidó hang, a vonatkozás a zsidó multhoz, így a „Május 20.“ című versben.

A PESTI CHEVRA KADISA KÖZGYÜLÉSE

Április 20-án tartotta a Pesti Chevra Kadisa folyó évi rendes közgyűlését Erzsébet körüti alapítványi székházában *Kramer Miksa* kormányfőtanácsos elnöklete alatt. Jelen voltak az előljáróság részéről *János Engel Gyula* udv. tan. és *Porgesz József* alelnökök, *Bánó Dezső* kormányfőtanácsos, *Beck Jenő*, *Lanzer Pál* és *Steiner Mór* kormányfőtanácsos, előljárók; a Pesti Izr. Hitközség részéről: *Stern Samu* udv. tan., hitközségi elnök és az Országos Iroda elnöke, dr. *Glücksthal Samu* felsőházi tag, elnökhelyettes, *Frey Kálmán*, *Nagy Andor*, dr. *Zahler Emil* hitközségi előljárók, a képviselőtestület és választmány csaknem valamennyi tagja.

Napirend előtt *Kramer Miksa* elnök megbízásából, aki gyengélkedő beteg volt, *Porgesz József* alelnök meleg szavakban köszöntötte *Stern Samu* udv. tan., hitközségi elnököt, aki a VI. Izr. Községkerületnek és az Izraeliták Országos Irodájának elnökévé történt megválasztása óta első ízben jelent meg a Chevra Kadisa közgyűlésén. Ugyancsak melegen üdvözölte dr. *Endrei Henrik* igazgató-főtítkár a VI. Izr. Községkerület elnökhelyettesévé történt megválasztása alkalmából.

Mielőtt napirendünkre áttérnénk — mondotta —, igaz szeretettel és tisztelettel köszöntöm hitközségünk nagyérdemű elnökét, *Stern Samu* udvari tanácsos urat, aki a VI. izr. községkerület és az Izraeliták Országos Irodájának elnökévé történt újabb megválasztása óta első ízben jelent meg körünkben. Örömről fozza az a körülmény, hogy a megválasztás oly méltó formában és oly lelkes egyhangúsággal történt, hogy mindnyájunkat a jövőre nézve a legszebb reményekre jogosít. Hisszük és reméljük, hogy elnök urunk e díszes felekezeti méltóságokat — a legnagyobb, amit a felekezet az ő fiának adhat — az egész magyar zsidóság javára és díszeré fogja betölteni. Hisszük és reméljük, hogy eme új, díszes méltóságokban is szerető és megértő barátja és támasza lesz Chevra Kadisánknak, mely a mai nehéz időkben annyi önfeláldozó szeretettel szolgálja felekezetünket és a szenvedő emberiséget.

Épöly szeretettel köszöntöm közgyűlésünk színe előtt a mi kedves barátunkat és kitűnő munkatársunkat, dr. *Endrei Henrik* igazgató-főtítkár urat a VI. izr. községkerület elnökhelyettesévé történt megválasztása alkalmából. Amily szeretettel dolgozik ő Chevra Kadisánk érdekében, épöly hűséggel, odaadással és tudással szolgálja az egész felekezet ügyeit. Nem akarom én ez alkalommal méltatni az ő kiváló munkásságát, csak örömmel és büszkeséggel tölt el az a tudat, hogy nemcsak mi, hanem az egész magyar zsidóság elismeri az ő nagyszerű képességeit, melynek fényes bizonyítéka volt az egyhangú lelkesedéssel történt megválasztása.

Legyen Isten áldása rajtuk és a felekezet közjává irányuló munkájukon.

Ezután kegyeletes szavakban emlékezett meg a legutóbbi közgyűlés óta elhalt választmányi és képviselőtestületi tagokról, és pedig: dr. *Wilhelm Adolf* és *Bettelheim Mór* választmányi tagokról, *Mann József* és *Baumhorn Lipót* műépítészekről, továbbá *Sommer Ignác*, *Reismann Gyula*, *Schillinger Miksa*, dr. *Stricker Mór*, *Horovitz József*, *Klopfer Jakab* és *Knöpfler Ignác* képviselőtestületi tagokról, továbbá a csak röviddel ezelőtt elhalt *Blockner Izidor*, *Bloch Sándor* és *Klaber Miksa* képviselőtestületi tagokról, akik mindannyian igaz barátai és jóakarói voltak a Chevra Kadisának. Indítványára a közgyűlés az elhalt választmányi és képviselőtestületi tagok emlékét az ülés jegyzőkönyvében megörökítették.

Majd dr. *Endrei Henrik* igazgató-főtítkár előterjesztette az 1932. évről szóló előljárósági jelentést, mely jelentésből kiemeljük a következőket:

A Chevra Kadisa 1932. évi bevételei kitétek: 1,667.103 pengőt, a kiadások pedig 1,735.843 pengőt, úgyhogy a kezelési hiány 68.740 pengő. Az Aggokházára, melyben 220 elaggott férfi és nő nyer élethossziglan díjtalan ápolást, 185.697 pengőt fordítottak. Az Aggokháza elnöke: *Kramer Miksa*, alelnökei: *Fried Ármán*, *Popper István* és *Porgesz József*. A gazdasági ügyeket *Böhm Nathan*, *Elek Gyula*, *Kleinberger Antal*, *Schwarz Viktor*, *Weisz János* és *Wertheimer Lajos* látják el.

A gyógyíthatatlan betegek otthonául szolgáló Szeretetházban 80 gyógyíthatatlan beteget ápolnak, míg ugyan ezen házban levő Szeretetkórházban 80—90 gyógyítható beteget. E két intézet kiadásai az elmúlt évben kitétek 278.249 pengőt. A Szeretetház élén, mint alelnökök, *Bánó Dezső* kormányfőtanácsos, *Beck Jenő* és *Eismann Gyula* előljárók működnek, mint helyettes gazdasági előljárók pedig: *Fuchs Lipót*, *Fürst György*, *Gál Béla*, *Kohn Hugó*, *Komját Ernő*, *Munk Gábor* és *Reich Samu* kormányfőtanácsos.

A Felnőtt Vakok Otthonában 95 beteg és vak van elhelyezve. Ez intézet kiadásai az elmúlt évben kitétek 96.943 pengőt. Az intézet élén *János Engel Gyula* mint elnök, *Lunzer Pál* és *Steiner Mór* kormányfőtanácsos, előljárók mint alelnökök működnek.

Segélyezésekre az elmúlt évben kiadtak 157.537 pengőt. A Zsidókórház és Bródy-kórház támogatására 50.000 pengőt. A segélyezési ügyek élén *Kramer Miksa* elnök áll.

Az elmúlt évben a Szentegylet 2992 temetést végzett, melyből ingyenes volt 2096. Az ingyenes temetésekre, továbbá a temetésekkel kapcsolatos kiadásokra 286.174 pengőt, temetők kezelésére, sírápolási, valamint sírásási kiadásokra 203.153 pengőt fordítottak. A temetői ügyek élén *Steiner Mór* kormányfőtanácsos, előljáró áll. Egyéb dologi kiadásokra 150.488 pengőt fordítottak, úgyhogy az összes kiadásoknak több mint 90 százalékat jótékony és kegyeleti kiadásokra fordította a Szentegylet. A gazdasági ügyeket *Bánó Dezső* kormányfőtanácsos, *Beck Jenő* és *Eisemann Gyula* előljárók látják el.

A jelentéshez dr. *Radvány Manó* kir. tan. és dr. *Erdély Dezső* képviselőtestületi tagok szóltak hozzá, akik a legteljesebb elismeréssel adóztak a Chevra Kadisa vezetőségének azért az önfeláldozó és nagyszabású munkáért, melyet a szenvedő emberiségért kifejtettek.

Kramer Miksa elnöknek minden irányban kiterjedő válasza után a közgyűlés a jelentést lelkesedéssel egyhangúlag elfogadta, a felmentvényt minden irányban megadta és a Chevra Kadisa vezetőségének, valamint a tisztikarnak odaadó munkájáért hálás köszönetet szavazott.

Miután egyes felszólalók a Chevra vezetősége iránti legteljesebb bizalmuk kifejezése mellett szóvátették, hogy nem lehetne-e a mutatkozó deficitet bizonyos leépítésekkel kiküszöbölni, *Kramer Miksa* emelkedett szólásra. Bár betegsége miatt az elnöki előterjesztésekkel *Porgesz József* elnökhelyettest bízta meg, mégis ennél a pontnál indítatva érezte magát a felszólalásra és arra, hogy a Chevra feladatait vázolja.

A Chevra nem nyereségre berendezett üzleti vállalkozás és épp ezért a tisztviselők leépítéséről beszélni sem szabad.

Az 1933. évi költségvetés letárgyalása után a közgyűlés az elnök és az előljáróság életetésével véget ért.

KRÓNKA ÉS SZEMLE

Dr PATAI JÓZSEF ELŐADÁSAI A JERUZSÁLEMI EGYETEMEN ÉS A TELAVIVI OHEL-SEMBEN

Az első előadás az egyetem kémiai termében folyt le nagy érdeklődés mellett. Az egyetem tanári kara teljes számban jelent meg. Prof. Klausner meleg szavakkal üdvözölte a vendéget. „Nem is vendég már nálunk dr Patai — mondotta —, hanem úgy tekintjük őt, mint aki visszavisszatér hozzánk haza és előbb-utóbb itt is marad majd közöttünk. Szimbolikusnak mondható, hogy zsidó tudós jön Budapestről és előadást tart Jeruzsálemben a régi Szaloniki elfelejtett héber költőiről Oxfordban végzett kutatások alapján és ismeretlen világot tár fel a földkerekség minden részéről összesereglett héber hallgatóság előtt. „Kibuc galujoth“ ez, a szétszórtság összegyűlése, amelynek lélekemelő példáit látjuk napról napra az újjáépülő Erec Jisraelben.“ Patai József a XVI. század héber költészetét ismertette az oxfordi Bodleana-könyvtár kiadatlan kéziratai nyomán. Egész költői iskola működött ebben a korban Szalonikiben és Sztambulban és irodalmi összeköttetést tartott fenn a Balkánnal, sőt a Szentfölddel is, különösen az itt fellépő kabbalista költőkkel. A törökországi zsidóság helyzetét festve, Patai képet adott az akkori szellemi élet háttéréről, a kor kultúrszínvonaláról. A Spanyolországhól Törökországba menekült zsidók kedvező anyagi körülmények között folytatták irodalomhoz, művészethez szokott életüket. A szultán udvarának leghatalmasabb embere a zsidó herceg, Don Jósuf Nászi (fejedelem) volt, Naxos és az Archipelagus szigeteinek az ura, aki minden szellemi törekvés elősegítője, bőkezű mecénása volt és álmodott Tiberiásról, mint a zsidó tudás újjáéledő ősfészkeéről, ahonnan a Szentföld feltámasztásával kísérletezett. A zsidó nők elseje a hercegnő volt, Gracia Nászi, aki héber nyomdát alapított Belvedere nevű palotájában, amely tárva-nyitva állott tudósok, írók, művészek előtt. De voltak zsidó nők, akik luxushajlamaikkal majdnem végzetes katasztrófát zúdítottak népükre. Az egyszerűségéről nevezetes Murád szultán hallotta, hogy egy zsidó asszony 40.000 arany értékű nyakláncsal jelent meg az uccán és ez annyira felbőszítette, hogy rendeletet adott ki az összes zsidók kiűzésére és csak jószívű anyja könyörgésére vonta vissza a gezérát. Viszont a „Lechó dódi“ szerzője, Selomi Halévi Alkahec elmondja, hogy menyasszonyának elküldte nászajándékul új könyvét és a leány és anyja jobban örültek ennek, mintha a legdrágább ékszert küldte volna.

A világi héber költészet ebben a korban virágzásnak örvendett. Az oxfordi kiadatlan kézirat vagy húsz költő munkáit hozza. A kézirat másolója Szajda Longót tekinti a költői iskola fejének. De tüzetes betekintés után megállapítható, hogy a legjelentősebb közöttük a teljesen ismeretlen Dávid Onkineira, aki a római Manuella hatása alatt állott és egyéni hangot ütött meg a héber irodalomban. Neubauer, az oxfordi kéziratok rendezője, nagy katalógusában átugrotta Onkineira nevét s összes verseit Longonak tulajdonította. Pedig egész más a hangja, a színe. Patai ezután bő szemelvényekben bemutatta Onkineira költé-

szetét és méltatta fejlődését, kortársaihoz való viszonyát. Az előadás után Klausner professzor az Egyetem köszönetét fejezte ki, amelynek feladata, hogy a mult értékeit felkutassa és megővje a jövő számára.

Patai telavivi előadása az Ohel Sem zsúfolt termében folyt le. Több mint 2000 ember hallgatta és sok százan már nem tudtak bejutni. Bialik, mint az „Oneg Sabbat“ alapítója és vezetője, megkapó melegséggel köszöntötte Patait, aki egész életét a héber költészetnek, irodalomnak szentelte; „mindnyájan tudjuk, mit jelent az ő működése a diasporában, mégis reméljük, hogy teljesen Tel-Aviv polgáraként köszönthetjük majd, ahová félig-meddig már most is tartozik.“

Patai előadása ismeretlen középkori héber költőkről szólt. Elsősorban Mesullam Dopiera és Selomo Bonfád, 13. és 14. századbeli költők kiadatlan műveit méltatta, megrajzolva korukat és környezetüket. A hallgatóság, amelyben jelen volt Tel-Aviv szellemi életének elitje, lelkes tapsokkal ünnepelte az előadót, akinek ismét Bialik fejezte ki az új zsidó város háláját. Majd a nagytemplom énekkara új héber dalokat, jémeni és babyloniai népdalokat mutatott be.

Dr GOLDZIEHER KÁROLY nagy érdeklődéssel várt előadását az Einstein-intézetben tartotta meg a matematikai statisztika legújabb módszereiről, amelyeknek különösen a szociális biztosítás megépítésében van mostanában nagy jelentősége. A nagyszámban összegyűlt hallgatóság lelkesen ünnepelte az illusztris előadót, akit Fekete Mihály, a jeruzsálemi egyetem magyar származású tanára héber beszéddel köszöntött. Ugyancsak héberül mondott azután Fekete professzor hálás köszönetet a nagyértékű előadásért. Goldzieher dr előadását, miután főképp szaktudósoknak volt szánva, nem ismertethetjük bővebben a *Mult és Jövő* olvasóival, de annál általánosabb érdeklődésre tarthat igényt az a beszéd, amit a nagy hírű tudós a hajóút utolsó napján mondott az útítársakból alakult hallgatóságnak. Előtte való nap Waldmann dr, egy nagy német ujság szerkesztője hosszabb előadásban ismertette a német zsidóság helyzetét és arra a konklúzióra jutott, hogy a zsidókat csak ott és addig tűrik, amíg szükségük van rájuk. A németek rájöttek, hogy már nincsenek ráutalva a zsidókra, tehát szeretnék kiűldözni őket. Goldzieher professzor kifejtette, hogy ebben a kérdésben más teóriát vall. Szerinte a zsidóknak mindig, mindenkor többet és jobbat kell produkálni, mint a többieknek. Ez egy nagy, súlyos kötelesség és azok, akik ezt nem akarják vállalni, a kike-

Ritka alkalom!

A házat eladom esetleg az üzlettel együtt is. A raktáron levő kész sírköveket a költőzködés költségessége folytán egyenként is minden elfogadható árért eladom.

Löwy József, Budán, II., Fő-utca 88

(S a j á t h á z) T e l e f o n 51-5-81

Figyelem!

Az előnyösen ismert

FRÄNKEL orth. **PENSIO**
É S É T T E R E M
S i ó f o k o n

a lüirdőtelep legszebb helyén már május 25-én megnyílik.
Mérsékelt elősaisoni árak.

Moder. folyóvizes szobák Gyönyörű nagy árnyas kert és fedett terasse. Elsőrangú normál és diétás konyha. Mielőtt nyaralási programjáról határozna, kérjen prospektust. BUDAPESTEN, FRÄNKEL PENSIO, ROMBACH UCCA 11. SZ.

resztelkedésbe menekülnek, hogy a nagy energiakifejtéstől mentesüljenek. A zsidóságnak ez a csoportja képviseli az egyik végletet, a másik véglettel a cionistákkal szemben. Sok zsidó e két véglet között ingadozik. Egy palesztinai út óriási jelentőséggel bír a zsidó ember későbbi lelki elhelyezkedése szempontjából és főképp tudatossá teszi a Palesztina-munkában való részvétel szükségszerűségét. A magyar zsidónak kötelességei vannak a palesztinai magyar zsidókkal szemben nemcsak magyar, hanem általános zsidó szempontból. Meghatott lélekből a meghatott lelkekhez utat talált Goldzieher dr minden szava, különösen az utolsó mondatai: „Ez az út megmutatta az én zsidó utamat. Még jobban eltávolított az asszimiláns zsidóságtól és közelvitt a cionista zsidósághoz.“

HÓMANN BALINT DR. KULTUSZMINISZTER néhány napot Székesfehérvárott töltött és fogadta a hitközség küldöttségét, amelyet dr. Löwy Károly kormányfőtanácsos, hitközségi elnök és dr. Hirschler Pál főrabbi vezetett. A főrabbi üdvözölte a minisztert, aki válaszában a következőket mondta: „Annyira meg vagyok hatva ettől a váratlanul szép, megindító beszédétől, hogy nem tudok mást válaszolni, minthogy rendkívül köszönöm a főrabbi úrnak tudós és gyönyörű szavait. Eddigi működésemmel elért csekély eredmény honorálását látom abban és biztatást, hogy a megkezdett uton, az igazság jegyében járjak tovább is.“

DR. WINKLER ERNŐ NAGYKANIZSAI FŐRABBI PÉCSI ELŐADÁSA. Március 26-án a pécsi MIEFHOE kulturbizottsága értékes kulturmatinét rendezett, melynek előadójául a vidéki magyar rabbikar egyik kiváló reprezentánsát, *Winkler Ernő dr.* nagykanizsai főrabbit hívta meg. *Wallenstein Zoltán dr.* pécsi főrabbi papi szeretettől áthatott nemesveretű megnyitó beszéde után *Schnitzler Zsigmond* joghallgató nagyhatású szavalata következett, majd dr. *Winkler Ernő* lépett a pódiumra, hogy megtartsa „A zsidóság erkölcsi hivatása“ című előadását. A közönség lebilincselve hallgatta végig és lelkes ovációban részesítette a kiváló előadót. *Báder György* joghallgató, a MIEFHOE elnökének finom megérzéssel előadott szavalata után *Junger Mihály*, a kulturbizottság elnöke zárta be a matinét s mondott hálás szavakkal köszönetet az illusztris előadónak.

DR. SIMON LAJOS

Munkája és élete delén, a cióni eszméért való lelkesedése teljében ment el tőlünk *Simon Lajos dr.* Már nagybányai gimnazista korában átérezte, hogy a zsidóságnak nincs más útja, mint a cionizmus és egész fiatal rajongásával és korán megnyilatkozó tehetségével az eszme szolgálatába szegődött. Hű is maradt ehhez a nemes szolgálathoz később is, egyetemi éveiben, mikor a Makkabeát vezette és ügyvédi pályafutása alatt mélyenszántó írásokkal gyarapította a cionista mozgalmat és értékes munkásságot fejtett ki a Herzl-körben. És ha ma, mikor már feloldódott az első fájdalmas megdöbbenés korai halála felett, végigtekintünk életén, úgy látjuk, hogy nála is beigazolódott, hogy az eszme mindig meghálálja azt az áldozatot, amit érte hoznak. Ennek a szép, értékes életnek a cióni eszme adta meg a magasabb harmóniáját és teljes kiteljesedését.

MOLNÁR JENŐ

Amíg élt, derűs magashól nézte az élet kis és nagy eseményeit: a tragédiákat ép úgy, mint a komédiákat, — szinte eltolta magától a dolgokat, hogy megtalálja azt a nézőpontot, ahonnan már mosolyogni lehet mindenben. Ez a kedves, jóságos mosoly jellemezte *Molnár Jenőt*, az ujságíró és az író. Ez a kedves, jóságos mosoly világított, melegített az írásaiban, akár politikáról, akár emberekről, akár társa-

dalmi eseményekről mondta el véleményét, könnyed rigmusáiban, vagy hajlékony prózájában, akár humoreszket írt, akár igazi költői lelkéből fakadt lírai novellát. Meg volt a tehetsége, hogy az események rúgóit meglátta, hogy a dolgok lényegébe pillantson, ezáltal mindig érdekessé, tartalmassá tudta tenni az általa szerkesztett *Borsszem Jankót* — de sohasem bántott, sohasem sértett, kényes pozíciójában sem szerzett magának ellenségeket. Barátainak, tisztelőinek egész sora gyászolja *Molnár Jenőt*, most, hogy mosolygó derűjéből még magasabbra ért.

FREUND JÓZSEF

a Rabbiképző Intézet Vezérelőbizottságának tagja, április 14-én elhunyt. Minden zsidó közügy lelkes harcosa és támogatója volt, a Rabbiképző és a Tanítóképző közös internátusának megalapítása az ő nevéhez fűződik.

BLOCH ISTVÁN. A budai hitközség Zsigmond-utcai házában általános feltűnést keltett egy nagyrahangos zsidó művész, *Bloch István* kiállítása. Különösen sikerült alkotása a „Fegyencélázadás“ és a „Gázháború“, amelyek hatásosan szemléltetik a háborút és a forradalmat. *Bloch István*, akinek tájképei is figyelemreméltó alkotások, most egy díszes illusztrált albumon dolgozik, amelyre megjeleneése után visszatérünk.

DR. FINLEY KAPTA AZ „AMERICAN HEBREW“ ÉRMÉT. Az „American Hebrew“ érmét, melyet minden évben az kap meg, aki a legtöbbet tesz a keresztények és zsidók közti megértés előmozdításáért Amerikában, ebben az évben dr. *John H. Finley*, a New York Times egyik szerkesztője kapta meg. Ebből az alkalomból *Hoover* elnök, *Roosevelt* megválasztott elnök és mások üdvözöltek dr. *Finleyt*. *Roosevelt* elnök írta többek között: „Ez az érem nagy fontossággal bír, mert az emberek közötti megértés, harmónia és együttműködés egyengetése körül szerzett érdemeket jutalmazza. Sajnálom, hogy személyesen nem lehetek jelen az érem átadásánál.“

LLOYD TRIESTINO

PALESZTINÁBA

Triesztből 4½ nap alatt a legmodernebb hajókon hetenkénti indulással

III. o. hajójegy ára 168 P.

teljes, szigorúan rituális ellátással, a jeruzsálemi főrabbinátus ellenőrzése mellett.

GYORSJÁRATOK A LEVANTERA ÉS A TÁVOL KELETRE

Helyfoglalás mindkét budapesti irodánkban
Thököly út 2. T.: 31-4-13, Váci-u. 17. T.: 88-7-29

LOHR MÁRIA „Kronfusz” vegytisztító és kélmefestő

Gyár és központ:
VIII., Baross-utca 85. szám
Telefon: József 302-37

A TEMESVÁRI „HAZAMIR” ZSIDÓ DAL- ÉS KULTUREGYLET ALAKULÓ HANGVERSENYE. A nemrégiben megalakult Házamir zsidó dalárda az elmúlt hónapban lépett először a nyilvánosság elé fényesen sikerült hangversenyével. A Tishti Kaszinó terme zsúfolásig megtelt. Temesvár vezető zsidóin kívül megjelentek a hatóságok fejei, dr. Gábor Livius főpolgármesterrel. Fischer Samu karnagy a dalárdával oly művészi teljesítményt nyújtott, amire Temesváron még nem volt példa. Az énekszámokat mind héber nyelven adták elő. A fordítást Stern Chaim, a Zs. N. Sz. titkára végezte. A közönség meleg ünneplésben részesítette Weisz Jenő főkántort, Fischer Samu karnagyot, Freund Leó zongoraművészt, Scheibling János orgonaművészt, dr. Erdélyi Lajos és Goriam Doró művészeket, valamint az egész dalárdát. Az estély megrendezésében elévülhetetlen érdemeket szereztek: Nyíry Jenő vezérigazgató, a dalárda elnöke, Reichenbach József alelnök, Gutfreund Emil és Weisz Antal alelnökök, Kauftheil Géza főpénztáros, dr. Weiss Arthur, a rendezőbizottság elnöke, Drechsler Jenő, Sió Imre, Fried Miksa és még sokan. A hangverseny biztos záloga volt a Házamir fejlődésének, életképességének és virágzásának.

Kauftheil Ernő (Timisoara).

ÚJ KÉPESÍTETT RABBI. Kauftheil Ernő, a temesvárgyárvárosi zsidó iskola sokoldalú és nagyképzetségű tanítója, a napokban Bukarestben rabbi-diplomát nyert. A budapesti zsidó tanítóképző elvégzése után állandó irodalmi munkásságot fejtett ki. Cikkei lapunkban, a Zsidó Szemlében, Népünkben, Jövőnkben, Új Keletben, a Jüdische Presszentraleban és az Új Korban láttak napvilágot. Újabban a Zsidó Nemzeti Szövetség meghívta főtítkárnak, majd az újonnan alakított gyárvárosi zsidó iskolához került, ahol jelenleg is közmegeledésre tölti be hivatását. A tanítói oklevélén kívül, 1920-ban, Kolozsváron, megh. Glasner Móse főrabbitól külön héber-oklevelet is nyert, míg most megszerezte a rabbi-oklevelet is.

A NAGYVÁRADAI WIZO-BAN Kesztenbaum Zoltán érdekes, nagysikerű előadást tartott Jeremiás próféta emberi alakjáról, a prófétáról, akinek gyűlölnie kellett, mikor szeretni akart, akinek háborút kellett hirdetnie, mikor a béke fanatikusa volt, aki ember akart lenni, de próféta kellett hogy legyen, mert látomásai valóra váltak és leomoltak Jeruzsálem falai. De az ő fogadkozása él ma is Judea népében, ma 2500 év után újra épülnek a jeruzsálemi falak és épül a harmadik birodalom alapja Erez Jisraelben. A gyönyörű előadást a hallgatóság lelkesen köszönte meg. Utána Vas Baba, a Wizo-lánycsoport jegyzőjének revüje és a cionista ifjúság énekkórusa következett, majd dr. Jeremiás Irénke, a leánycsoport elnöke köszönte meg a szereplők közreműködését.

IFJUSÁGI OTTHON TEMESVÁRON. Lag Beomer napján kettős ünnepe volt a temesvári zsidóságnak. Ekkor avatták fel ünnepélyes keretek között a zsidó ifjúság klub-

helyiségeit, melyben helyet kap Temesvár minden zsidó egyesülete és szervezete. Ott nyernek elhelyezést a zsidó cserkészek, akik már be is költöztek külön szobájukba. Ott lesz a Hazamir, a Kadima, az Aviva-Barisszia, a Mizrachista Ifjúság és ott lesz a Zsidó Kisiparosok Önszegélyző Egyesülete is.

ÖTEZER LEJ VÁROSI SZUBVENCÍÓT KAPOTT A HAZAMIR. A temesvári zsidóság büszkesége, a Hazamir zsidó dal- és kultúregyesület a város vezetőségétől 5000 lej szubvenciót kapott az 1933. évi költségvetésből, mégpedig előzetes felfolyamodás nélkül, úgy hogy azonnal tisztában vagyunk azzal, hogy ezt az összeget a kitűnő temesvári zsidó dalárda munkájával érdemelte ki. Ilyenformán nemcsak anyagi támogatást, hanem elismerést is jelent ez az összeg.

A NAGYVÁRADAI WIZO céltudatos nevelő- és kulturmunkát végez, dr. Markovits Ignácné elnöknő és dr. Pollacsek Pálné kultúrbizottsági elnök vezetése alatt. A közelmultban nagysikerű előadást tartott Reiter Lunca asszony, a WIZO országos ügyveeztője. A WIZO rendezvénye keretében Bleier Adolf, a Kis Hitelbank igazgatója tartott nagysikerű előadást „A második zsidó állam pusztulásának gazdasági okai” címmel. Az előadás keretében, ünnepélyes külsőségek között búcsúztatta Blum Zsigmond, az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség Palesztina Bizottságának főtítkára: Nussbaum Annust, Nussbaum Sámuelnek, az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség társelnökének Palesztinába távozó leányát, Blau Gizit, Rosdeutscher Évát Bihardiószegegről, Földi Miklóst és nejét, Stark Fülöp és nejét, Wiesel Dávidot és családját. — Dr. Fried József elnöklete alatt zsidó kultúrkör alakult. A kultúrkörben Nagyvárad zsidó intellektueljei vannak tömörülve. Céljuk: zsidó irodalom és történelmi előadások, szemináriumok rendezése.

MANDL BERNÁT általános érdeklődéssel fogadott cikkének, a zsidó női neveknek folytatása anyagtorlódás miatt a következő számra marad.

Templomi himzéseket

készít művészi kivitelben, régi himzéseknek átdolgozását elvállalja olcsó árak mellett

HERZ EMMA
ARANYHIMZŐ MŰTERME

Budapest, IV.,
Kossuth Lajos-utca 3.
Telefon: Aut. 856-32

A kitűnő HOFFMAN-féle orth. כשר vendéglőben

változatos, finom menü mérsékelt árban, házhoz szállítva is. * Lakodalmakat vállal elsőrendű kivitelben. * Elsőrendű fajborok.

Budapest, VI., Révay ucca 4/B
Telefon 23-8-43

ÚJ HELYICSOPORT TENKÉN. *Blum* Zsigmond, az oradeai körzet főtitkára, a Zs. N. Szövetség központjának megbízásából meglátogatta Tenke helységet, ahol soha még cionista kiküldött nem járt. A Zs. N. Sz. kiküldöttjét nagy megértéssel és szeretettel fogadta a tenkei zsidóság. *Weisz* Izso hitközségi elnök egy propagandagyűlés megrendezésére rendelkezésére bocsátotta a hitközségi tanácstermet. A gyűlés teljes sikerrel végződött s utána sor került a cionista helyicsoporthoz megalakítására is.

A GYÖNGYÖSI ORTH. IZR. TIFERESZ BACHURIM tisztújító választásán elnök lett Schindelheim Adolf, alelnök Present Ignác, pénztárnok: Schütz Miksa, ellenőr Braun Jenő, titkár Kahán Manó, könyvtárnok Kretsch Sándor.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA A JERUSALEMI EGYETEMNEK. Dr. *Balogh* Jenő, az Akadémia főtitkára a következő levelet küldte Prof. dr. *Heller* Bernátnak, a Pro Palesztina Szövetség egyetemi osztálya vezetőjének:

Igen tisztelt Tanár Úr!

Nagyságod multkori szíves érdeklődésére utánanéztem és tudakozódásom alapján közölhetem, hogy a jeruzsálemi egyetem részére Akadémiánk legutóbb négy csomagban nagyszámú tudományos kiadványt küldött, amelyeknek kézhezvételét most ismeri el az egyetem könyvtárosa, *Bergmann* úr helyett *Scholem* úr.

Kiváló tisztelettel

Dr. *Balogh* Jenő, főtitkár.

KÉRELEM. A jeruzsálemi zsidó Nemzeti és Egyetemi Könyvtárnak szüksége van *Kristics* Sándor által kiadott *Társadalomtudományi Bibliographia* eddig megjelent négy kötetére. Aki ezek birtokában van és nélkülözheti, kegyeskedjék ezeket a fentnevezett könyvtárnak adományozni. A könyveket köszönettel átveszi a Pro Palesztina Szövetség irodája (Budapest, Andrássy-út 67.), mely azokat rendeltetési helyükre juttatja. Prof. dr. *Donath* Gyula, a Pro Palesztina Szövetség egyetemi bizottságának elnöke.

SIONISTA ÉLET SZÁSZRÉGENBEN. Nagyszabású gyűlést rendeztek a szászrégeni cionisták, amelyet az orthodox hitközség elnöke, *Hershdörfer* Áron nyitott meg. A gyűlés programját *Kohn* Mártonné nívós előadása vezette be, amelyben a KKL-munka fontosságát és eredményeit méltatta, majd *Sejovitz* Béla vázolta a zsidóság helyzetét. *Hamlet* Jenő szolgált adalékokkal az Erecről. A KKL-bizottság megválasztása során általános lelkesedéssel *Grün* Bélánét elnöknek, dr. *Melzer* ügyvezető elnöknek, *Rosenblum* Bélát főtitkárnak, titkárnak *Stein* Gizit, pénztárnosnak *Brumberg* Károlynét, ellenőröknek *Simsi* Lázárt és *Márk* Zoltánt választották meg.

A PANKOTAI IZR. HITKÖZSÉG közgyűlésén *Herzka* Ármin elnök üdvözölte *Sonnenschein* Éliás ker. főrabbit, aki most töltötte be papi hivatásának 20. évfordulóját. Dr. *Werner* Miklós alelnök szavai után *Sonnenschein* Éliás főrabbi meghatottan köszönte meg a nem várt ünnepeltetést és az Üristen kegyelmét kérte ahhoz, hogy továbbra is, és még hosszú időn át szolgálhassa Istent és hitközségét.

DR. GOITEN GÁBOR kaposvári ügyvéd, iskolaszéki elnök Kaposvárrott nagysikerű előadást tartott „A bölcshír király három könyve” címen. Az élet igazi szépségeit és értékeit meglátó poétalélek aranyos derűjével az Énekek Éneke, a Példabeszédek és a Prédikátor könyveinek igazgyöngyeit tárta hallgatósága elé.

A ZALAEGERSZEGI LEÁNYEGYLET lyceális előadása az új héber költészetéről. Nagy közönség előtt tartotta meg „Új héber költészet” című előadását *Böhm* Jenőné Práger Böske a Leányegylet lyceális előadásainak sorában. Nagy felkészültséggel és alapos tudással ismertette az előadónő a zsidóság remekműveiben gazdag héber irodalmát tömör előadással a Bibliától napjainkig. A legújabb kor költőit (*Gordon*, *Bialik*, *Czernichovszky*, *Uri Zvi*) *Patai* József ismert fordításaiban hatásosan és lenyűgözően interpretálták a mindvégig feszülten figyelő hallgatóságának a Leányegylet 32 tagú Szavalócsoportha, *Ondódi* Sári és *Sándor* István, kiknek művészetét, valamint az előadónő magasszínvonalú felolvasását zajos tetzésnyilvánítással honorálta a publikum.

FALK GÉZA TANÁR, ZENESZERZŐ, a *Mózes*, *Endymion*, *Kínai juvola*, valamint rengeteg *Idelsohn*-dallam feldolgozója és propagálója, május 1-én este, *Dohnányi* Ernő vezénylete alatt ismét szerepelt a rádióban.

FÜRTH MARGIT író, kinek „*Beruria siratása*” c. novelláskötetét a sajtó osztatlan elismerése fogadta, most rendezti sajtó alá „*Keresztuton*” címmel egy új kötetét. Ára 2 P. Megrendelhető lapunk útján is.

A LÉVAI IZR. NŐEGYLET 58. évi rendes közgyűlésén beszámolt az egylet 1932. évi működéséről, majd a tisztújítást ejtette meg. Elnök: dr. *Priszner* Gyuláné, alelnökök: dr. *Gergely* Fülöpné és *Steiner* Sándorné, pénztáros: *Kertész* Lajosné, ellenőr: id. *Knapp* Gézáné, gondnok: *Knapp* Gyuláné, titkár: *Deák* Adolf.

Mégis a legfontosabb:

DR. OETKER

FÉLE VANILLINCUKOR A TÉSztÁBA!

Dacára, hogy minden drágább,
minden fűszerkereskedésben

csak 16 fillér csomagja

Wendertal lakásberendező ipar

Semmelweis u. 7.

Külön javító és bőrfestő műhely

Pollák Sarolta 30 éve fennálló kozmetikai intézete

VI., Andrássy-út 38, I. emelet

Hajszálak, szemölcsök, szeplők eltávolítása diathermiával. Szépségápolás, helyi soványítás, fagykezelés a legmodernebb alapon. „**Miracle**” hajeltávolítószer vidéki szétküldése utasítással. Többszörösen kitüntetve. „**Miracle**” szépitőszerek. (Kérjen prospektust.)

SIRKŐAVATÁS. A hódmezővásárhelyi hitközség lélek-emelő ünnepség keretében avatta fel boldogult főrabbiának, *Seltmann Lajos*nak síremlékét, amelyet a hála és a kegyelet örök emlékéül állított a hitközség. A klasszikus tömörségű sírkőfelirat, a boldogult kívánsága szerint, dr. Löw Immanuel szegedi főrabbi műve. A felavató ünnepségen felekezeti különbség nélkül a város színe-java ott volt. Avató beszédet dr. Kecskeméti Ármán makói főrabbi, egyetemi tanár, a XXII. községkerület alelnöke tartott. Utána a hitközség elnöke: Steiner Ferenc mondott költői és bibliai idézetekkel telített megható beszédet. A kántor gyászzenéi és a boldogult fiai: dr. Seltmann Imre ügyvéd és Seltmann Sándor tanár Kadisch-imáival végződött a megható ünnepély.

IPARMŰVÉSZETI TANFOLYAM. A Pesti Izr. Nőegylet kézimunka iparművészeti tanfolyamot nyit úrinők részére, akik a mai nehéz gazdasági viszonyok folytán maguk óhajtják a lakásuk díszítéséül szolgáló kézimunkákat szakszerű vezetés mellett elkészíteni. *Tandíj havonta 5 pengő*, amely összeg a Pesti Izr. Nőegylet leányárvaháza javára fordítatik. Jelentkezni már most lehet a Pesti Izr. Nőegylet székházában (VI., Dessewffy u. 41. I. 7). Érdeklődőknek telefonfelvilágosítással szívesen szolgálunk.

HÁZASSÁG.

Felder Géza (Kosice) és *Singer Erzsike* (Kosice) házasságot kötöttek.

Marton Arnold (Bratislava) és *Schreiber Dóra* házasságot kötöttek.

Katz Emánuel (Bratislava) és *Katz Lea* házasságot kötöttek.

Fogel Mancsi (Élesd) és *Jungreis Endre* (Oradea) április havában tartották eljegyzésüket. (Minden külön értesítés helyett.)

HALÁLOZÁS.

Nagy veszteség érte az óbecsei izr. hitközséget és annak társadalmát. Meghalt március 26-án *Darvas S. Sámuel* nyug. izr. tanító, középiskolai hitoktató és helyettes tanár, a hitközség és szentegylet jegyzője és titkára, az Orsz. Izr. VII. közs. ker. jegyzője, 82 éves korában. A gyászbeszédet dr. *Guttmann Simon* zombori főrabbi tartotta. A Szentegylet nevében *Spitzer Rudolf* elnök, a hitközség és volt tanítványai nevében dr. *Havas Lajos* hitk. alelnök, a polg. isk. volt tanítványai nevében *Nagy János* ügyvéd búcsúzott a megboldogulttól. A gyászszertartást *Rafael Márkus Sámuel* főkántor végezte.

Deutsch Rezső, a Temesvár-Gyárvárosi Statusquo Hitközség érdemes elnöke, 62 éves korában, rövid szenvedés után elhunyt. Pészách második napján temették óriási részvét mellett. Dr. *Singer Jakab* főrabbi gyönyörű búcsúztatója után, dr. *Rosenthal Marcell*, a hitközség jelenlegi elnöke tartott megkapó gyászbeszédet az elhunyt fölött.

Bribram Áron Nove Zamkyn 76 éves korában elhunyt. A megboldogultban Bribram Mór rózsahegy-i iskolaigazgató édesapját gyászolja.

Deutsch Sámuel kereskedő, Temesvár-Gyárváros, a napokban rövid szenvedés után 87 éves korában elhunyt. Fiai, *Deutsch Ignác* és *Deutsch Jakab*, valamint kiterjedt rokonsága gyászolja.

Az erdélyi cionizmust nagy veszteség érte *Chilevits József* halálával.

Május hó 3-án temették Szalontán óriási részvét mellett *Preisz Fülöp* fakereskedőt 73 éves korában. A temetésen testületileg vett részt a Kereskedelmi Kör, az Ipartestület, a hatósági közegek, a városi tanács *Sucin* polgármesterrel az élén és a város színe-java. A megboldogult évtizedeken keresztül vezető tagja volt a hitközségnek, elnöke a Chevra Kadisának, amelyet hivatásának magaslatára emelt. Fiai: *Preisz Dénes*, *Béla*, *Rezső* és *Klára* leánya gyászolja.

Kisipari termék

dömping árak

garantált minőség

ügyletlen címünkre

**Nagymező - utca
36**

Telefon: 18 - 4 - 77

**Gyermekek
tavaszi kabátok,
ruhák, cipők**
nagy választékban

Székely Jenő cégnél
Budapest, IV.,
Petőfi Sándor u. 9

Átrafűreden
junius hóban orth. kóser
fiók kifőzésemet és bodegámat megnyitom. Kitűnő
házikoszt esetleg lakással együtt is kapható
Érdeklődőknek készséggel szolgálom felvilágosítással. Válaszbélyeg melléklendő
**lfj. Klein Sámuel orth. kóser étkezde
Gyöngyös**

SIRKŐVEK

Városi üzlet: Budapest, VII., Károly-körút 3/c
Telefon: J. 349-95 Dob-utca sarkon

PFEIFER ÉS HESZKY kőfaragó-műsterhek
sír-óráktára

Budapest, X., Újtemetőnél Telefon: Kőbánya 57-71

Előrebeladti időny miatt leszállított árak!

Felölős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vilmos császár-út 34

Hungária Hírlapnyomda Rt. Budapest. Felelős: Schmidek Géza.

Országos Rabbikepző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Maurycy Minkowsky (1881—1930): Ünnepi áhitat
Benjamin Mintz (Varsó) gyűjteményéből — Aus der Sammlung von Benjamin Mintz Warschau

A Mult és Jövő 1933 áprilisi műmelléklete

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Régi frigyszekrény-drapéria

Ezüst tefilintok

Kiduskehely

Ezüst tefilintok

Sámuel Hirszenberg: A fekete zászló alatt — Unter der schwarzen Fahne

Benjamin Mintz-gyűjteményéből, - Aus der Sammlung von Benjamin Mintz Warschau

Országos Rabbikepző - Zsido Egyetem Könyvtára